

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Kvinnors rättigheter eller exploatering av kvinnor?

Den polariserade prostitutionsdebatten

Sarah Warderberg

Termin: VT 2020

Kurs: LIR207 Idé- och lärdomshistoria:

Masterexamensarbete inom programmet Kritiska studier, 30 hp

Nivå: Master

Handledare: Maria Johansen

Bihandledare: Katarina Leppänen

Examinator: Michael Azar

Abstract

This study elaborates on Swedish ideas on prostitution, in contemporary debates as well as throughout history. The aim of this study is to explore current views on prostitution in the public Swedish debate by relating them to their historical contexts. Accordingly, the research questions are seeking to identify ideas and concepts which are present in various perspectives on prostitution, and exploring how its ideas and concepts relate to earlier debates, research and juridicial regulations on prostitution. In order to answer these questions, texts from the two Swedish public debaters, Petra Östergren and Kajsa Ekis Ekman, are examined by the use of a framing analysis, as well as analyses of historical sources, including juridicial material from Swedish archives. A liberal approach to prostitution, relying on the concept of individual freedom of choice, is implicated in the argumentations of Östergren. Ekman presents a structural approach to prostitution, building on the ideas of historically prominent feminist critique on prostitution in Sweden. The opposite framings of the reality of prostitution are furthermore linked to contrasting conclusions regarding the juridicial regulations on prostitution. Moreover, the debate also reflects different ideas of concepts like labour, integrity and sexuality, and how these concepts relate to one another. The study concludes that these polarities and ideas in the debate on prostitution are not novel. Even if they have been addressed in other terms, they have been present in various instances throughout the Swedish history.

Keywords: History of ideas; prostitution; sex work; feminist debates on prostitution; legal history of prostitution; framing analysis

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Tidigare forskning	3
Material och avgränsningar	5
Teori och metod	10
Ramverksanalys	10
Entmans ramverksbegrepp.....	12
Disposition	15
En svensk återblick	17
Reglementeringen och de fallna kvinnorna	17
Den svenska modellen	23
Skiftande perspektiv	28
Prostitutionens innebörd: individuellt och strukturellt	28
Den prostituerade kvinnan som subjekt och objekt.....	33
Sexualiteten, kroppen och jaget.....	38
Feministerna och staten	42
Sexindustrins lakejer.....	48
Slutdiskussion	52
Litteratur- och källförteckning	60

Inledning

När ämnet prostitution¹ introduceras i ett samtal tenderar stämningen snabbt att bli spänd. Det råder ingen tvekan om att det är ett ämne som väcker starka känslor. Historiskt har synen på prostitution skiftat radikalt i Sverige, vilket kommit till uttryck i såväl forskning som i offentliga debatter och rättsliga regleringar.

Prostitutionsforskningen på 1800-talet syftade främst till att tillskriva de prostituerade kvinnorna avvikande egenskaper. Det rättsliga reglementeringssystem som tillämpades i Sverige mellan 1847 och 1918, i syfte att minska spridningen av könssjukdomar, riktade sig enbart till prostituerade kvinnor. De prostituerade kvinnorna ålades att infinna sig på regelbundna läkarbesök. Vidare innefattade detta juridiska system även en straffrättslig dimension, enligt vilken kvinnorna underkastades en rad inskränkande ordningsföreskrifter. Samtidigt var resonemang kring de sexköpande männens delaktighet i prostitutionen frånvarande i de dåtida debatterna. Systemet innebar ett offentligt accepterande av prostitution under kontrollerade former. Juridiskt betraktades prostituerade som lösdrivare, vilket innebar möjligheter till tvångsingripanden, fram tills socialtjänstlagens införande år 1982.

Under 70-talet kom prostitutionen alltmer att betraktas som ett uttryck för patriarkala strukturer och mäns sexuella dominans över kvinnor, vilket kom uttryck i de offentliga prostitutionsutredningar som föregick införandet av sexköpslagen. Prostitution blev en viktig feministisk kampfråga för kvinnorörelsen och var ett centralt ämne för allmänna debatter. Utifrån en sådan maktanalys blev Sverige det första landet i världen att implementera en prostitutionslagstiftning som enbart kriminaliserar sexköp.

I samtida prostitutionsdebatter är emellertid ytterligare perspektiv på prostitutionen närvarande. Enligt ett perspektiv benämns prostituerade som sexarbetare, och det argumenteras för att prostitution bör ses som ett legitimt yrkesval och behandlas social- och arbetsrättsligt likvärdigt med andra yrken. Detta perspektiv kan härledas till organisationen

¹ I denna uppsats kommer jag huvudsakligen att använda mig av begreppen *prostitution* och *prostituerad*, då det är de mest vedertagna benämningarna i Sverige. Det bör dock understrykas att diskussionerna kring prostitution är värdeladdade, vilket medför svårigheter med att hitta en neutral begreppsapparat för att behandla ämnet. De olika benämningar som förekommer i studiens material kommer att introduceras löpande, se t.ex. nedan begreppet *sexsäljare* som används av Petra Östergren, s. 33.

ICPR:s² första världskongress i Amsterdam 1985, då ett manifest fastställdes vilket förespråkade en avkriminalisering av prostitution samt fastslog en rad social- och arbetsrättsliga krav för prostituerade. Prostitutionslagstiftning som syftar till att begränsa prostitutionens utrymme, inkl. den juridiska modell som kriminaliserar sexköp, anses enligt ett sådant perspektiv inkräkta på kvinnors möjlighet att fritt välja att sälja sexuella tjänster. Lagstiftning som kriminaliserar sexköp har även kritiserats för att innebära större faror för prostituerade än legaliserade former av prostitution, utifrån resonemang om att sådan lagkonstruktion riskerar att bidra till en dold prostitution.³ Denna studie tar avstamp i frågor kring de olika föreställningar och perspektiv på prostitution som framträder i prostitutionsdebatten.

Prostitutionsdebattens polariserade natur framgår särskilt tydligt hos debattörer som Kajsa Ekis Ekman och Petra Östergren, som båda engagerat sig i prostitutionsdebatten utifrån olika utgångspunkter. Ekman förespråkar den svenska sexköpslagen och betraktar prostitutionen som en maktobalans mellan könen, där det är kvinnors kroppar systematiskt utnyttjas för mäns sexuella syften. Östergren förespråkar istället en avkriminalisering av prostitutionen och argumenterar för att valet att prostituera sig måste ses som den enskildas fri- och rättighet. Det är de skilda uppfattningarna om prostitutionens varande som kommer till uttryck hos Ekman och Östergren som är utgångspunkten för denna studie.

Syfte och frågeställningar

I Sverige har prostitution varit ett ämne som väckt stort intresse, både hos kvinnorörelser och i allmänna debatter. I de samtida debatterna om prostitution är feministiska argument och frågor om kvinnors rättigheter centrala. Samtidigt präglas debatten, som vi sett ovan, av påtagliga polariseringar. Det innebär att motsatta tolkningar kring prostitutionens innebörder och hur samhället bör förhålla sig till prostitutionen är förekommande i diskussionerna.

Positioneringarna i prostitutionsdebatten har även varit ett återkommande ämne i svensk forskning. Forskningsintresset har framförallt riktats mot de idéströmningar och politiska

² International Committee for Prostitutes' Rights.

³ Se Eduards, Maud, *Kroppspolitik: om moder Svea och andra kvinnor*, Atlas, Stockholm, 2012, s. 153, 161, 167 och 175.

processer som ledde fram till införandet av sexköpslagen före millennieskiftet. Forskningen har även syftat till att undersöka europeisk lagstiftning kring prostitution, och hur denna förhåller sig till skilda perspektiven på prostitution. Detta återkommer jag till i följande avsnitt.

Denna studie avser att undersöka idéer i opinionsbildande litteratur som riktar sig till en bredare allmänhet, så som de framträder hos debattörerna Kajsa Ekis Ekman och Petra Östergren. För att analysera nutida föreställningar om prostitution är det även av vikt att förstå debatternas historiska kontext. Den här studien avser därför även att belysa olika historiska synsätt på prostitution i Sverige samt utforska hur de förhåller sig till nutida idéer. Syftet med denna studie är följaktligen att undersöka samtida perspektiv på prostitution som framkommer i den offentliga debatten utifrån en svensk, idéhistorisk kontext. Detta leder till följande frågeställningar:

- Vilka idéer framkommer i olika samtida perspektiv på prostitution?
- Hur kan samtida föreställningar om prostitution relateras till historiska förståelser av prostitution i Sverige?

Tidigare forskning

Ämnet prostitution har varit föremål för forskning inom ett brett spektrum av akademiska fält. Det är ett ämne som exempelvis ger upphov till frågor kring klass, kön, sexualitet, arbetskraft, stat och individ. Nedan kommer framförallt svensk prostitutionsforskning kring prostitutionsdebattens olika synsätt som kommer att presenteras, eftersom sådan forskning har störst relevans för denna studies syfte och frågeställningar.

Sven-Axel Månsson var en av de första i Sverige som forskade om prostitution med utgångspunkt i prostituerade kvinnors erfarenheter, och hans forskning har varit tongivande för en svensk förståelse av prostitution. I sin sociologiska doktorsavhandling från 1981 belyste han prostituerade kvinnors underordnade ställning utifrån ett strukturellt

könsmaktsperspektiv.⁴ Månsson har även medverkat i flera svenska prostitutionsutredningar, vilka kommer att beröras nedan.⁵

Historikern Yvonne Svanström har bl.a. forskat om bakgrunden till sexköpslagen och skillnader i prostitutionens samtida regleringar genom att jämföra nederländsk och svensk prostitutionspolitik. Hon belyser den motstridighet som framkommer i den svenska prostitutionsdebatten, såväl före som efter sexköpslagens tillkomst. Vidare menar Svanström att skillnaderna i synsätt på prostitutionen och dess regleringar bottnar i en konflikt kring huruvida prostitution bör som ett legitimt yrke eller som ett utnyttjande av kvinnor.⁶

Även Josefina Erikson har studerat processerna bakom sexköpslagens tillkomst. Hennes avhandling i statsvetenskap undersöker idéers betydelse för politiska processer med fokus på sexköpslagens införande. Hon granskar bl.a. politiska dokument och belyser hur sexköpslagen uppstod i en dynamisk process mellan olika aktörer. Erikson betonar också hur idéer, framförallt om genus, haft ett stort inflytande för det politiska policyskapandet. Detta inflytande fick även genomslag över partigränserna.⁷

Jenny Westerstrand behandlar i sin juridiska doktorsavhandling olika rättsliga regleringar kring prostitution i Europa, i relation till globala prostitutionsdebatter. Hon undersöker bl.a. direktiv och policy-dokument från internationella instanser, samt olika feministiska diskurser som varit tongivande i debatten.⁸ Westerstrand har även diskuterat den akademiska forskningen kring den svenska sexköpslagen vilken hon menar är starkt influerad av sexarbetarrörelsens framgångar och av olika populära föreställningar om prostitution som cirkulerar i media.⁹

⁴ Månsson, Sven-Axel, *Könshandelns främjare och profitörer: om förhållandet mellan hallick och prostituerad*, Doxa, Diss. Lunds universitet, 1981.

⁵ Om de statliga utredningarna som Månsson varit delaktig i, s. 24. Månssons kunskap inom fältet har även en betydande funktion för det historiska perspektivet i denna studie, se s. 10.

⁶ Svanström, Yvonne, "Prostitution in Sweden: debates and policies 1980–2004" i *International approaches to prostitution: law and policy in Europe and Asia.*, s. 67–90, 2006, s. 67–90.

⁷ Erikson, Josefina, *Strider om mening: en dynamisk frameanalys av den svenska sexköpslagen*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala universitet, 2011.

⁸ Westerstrand, Jenny, *Mellan mäns händer: kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking*, Uppsala universitet, Diss. Uppsala universitet, Uppsala, 2008.

⁹ Yttergren, Åsa & Jenny Westerstrand, "The Swedish legal approach to prostitution: trends and tendencies in the prostitution debate", *NORA*, 24(1):45–55, 2016. Se även Westerstrand, Jenny, "Discussing Prostitution – Keys to an ambiguous debate", *Tidskrift för genusvetenskap*, 3:103–123, 2012.

Den svenska sexköpslagen har vidare relaterats till den tyska legaliseringsmodellen av prostitution. Susanne Dodillet diskuterar i sin idéhistoriska avhandling skillnaderna mellan dessa länders prostitutionslagstiftning genom att jämföra riksdagsdebatterna och relaterar dem till nationernas kulturella och ideologiska kontexter. Dodillet kritiserar den svenska prostitutionsforskningen för att ha utgått från en negativ förförståelse av prostitution och framhåller sexköpslagen som en förmyndande juridisk konstruktion. Dodillet argumenterar även för en avkriminalisering av prostitutionen.¹⁰ De olika perspektiven kring prostitution och dess rättsliga regleringar är följaktligen närvarande även inom den svenska forskningen.

Historiskt har det rättsliga reglementeringssystemet mellan 1847 och 1918 inneburit ett viktigt skede i svensk prostitutionshistoria, vilket kommer att beröras vidare nedan.¹¹ Detta juridiska system har varit föremål för historisk forskning. Här bör Svanströms avhandling som behandlade reglementeringen av prostituerade i Sverige nämnas, och även historikern Tommie Lundquists avhandling, i vilken reglementeringens historia, aktörer och myndigheternas roll diskuteras.¹² Såväl Svanströms som Lundquists avhandlingar om reglementeringen har haft en betydande funktion för denna studies historiska förståelse av prostitution i Sverige. Ett rättshistoriskt bidrag till förståelsen av reglementeringssystemet presenteras i min examensuppsats från juristprogrammet, vilken också aktualiseras i denna studies historiska avsnitt. Denna studie undersöker framförallt hur reglementeringssystemet motiverades och utformades juridiskt, samt belyser hur normer kring kön, sexualitet och moral avspeglades i de rättshistoriska källorna.¹³

Material och avgränsningar

I föreliggande avsnitt kommer jag att lyfta de avgränsningar som gjorts och introducera studiens material. De metodologiska och teoretiska ingångarna till materialet presenteras närmare i nästföljande avsnitt.

¹⁰ Dodillet, Susanne, *Är sex arbete?: svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*, Vertigo, Diss. Göteborgs universitet, Stockholm, 2009.

¹¹ Se nedan, s. 17 ff.

¹² Svanström, Yvonne, *Policing public women: the regulation of prostitution in Stockholm 1812–1880*, Atlas, Diss. Stockholms universitet, 2000; Lundquist, Tommie, *Den disciplinerade dubbelmoralen: studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859–1918*, Diss. Göteborgs universitet, 1982.

¹³ Se Warderberg, Sarah, *Kvinnlig skam eller skamliga villkor?: En rättshistorisk studie om reglementeringen av prostituerade*, Examensuppsats på juristprogrammet: Örebro universitet, 2017.

Det är huvudsakligen utifrån förhållandet mellan kvinnor som säljer sex och manliga sexköpare som prostitution kommer att diskuteras i denna studie, även om prostitution förekommer i andra konstellationer, däribland prostituerade pojkar och män.¹⁴ Denna avgränsning har gjorts eftersom det är förhållandet mellan kvinnliga sexsäljare och sexköpande män som historiskt har präglat prostitutionsdebatterna i Sverige och varit en central fråga för den svenska kvinnorörelsen och offentliga debatter.¹⁵

För att undersöka och belysa närvarande idéer i den samtida prostitutionsdebatten har jag valt att utgå från opinionsbildande litteratur som riktar sig till en bredare publik. Denna typ av argumenterande textform lämpar sig väl för att synliggöra skilda föreställningar och positioneringar som är framträdande i olika nutida perspektiv på prostitution.

Eftersom prostitution har varit ett centralt tema för allmänna debatter, och i politiska och akademiska sammanhang, finns det många tänkbara ingångsvinklar för att studera debatterna kring prostitution. En alternativ ingång hade exempelvis kunnat vara att utgå från en mediaanalys av de artiklar som diskuterar ämnet. Min bedömning är dock att studiens syfte att undersöka idéer i samtida perspektiv, i relation till historiska föreställningar och idéer, bättre lämpar sig för de mer ingående resonemang och diskussioner som en bokform ger utrymme för. För att analysera samtida idéer kring prostitution består materialet därför huvudsakligen av två debatterande böcker som riktar sig till en bredare allmänhet.

Prostitution är ett ämne som det har skrivits flitigt om, och det finns diverse tänkbara författare och perspektiv som hade kunnat lämpa sig för denna studie. Jag har valt att avgränsa mig till debattörerna Kajsa Ekis Ekman och Petra Östergren. Detta urval har framförallt gjorts mot bakgrund av att Ekman och Östergren förhåller sig till ämnet prostitution utifrån olika ideologiska ingångar, vilket möjliggör ett komparativt synliggörande av olika föreställningar som är närvarande i de svenska debatterna kring prostitution.¹⁶ Vidare har både Ekman och Östergren flitigt debatterat ämnet medialt, och kan därav anses vara tongivande aktörer i svenska debatter kring prostitution. Såväl Ekman och Östergren har även

¹⁴ För Östergrens och Ekmans syn på prostitutionens konstellationer och könsbundenhet, se s. 30 f.

¹⁵ För mer om detta, se s. 23 ff.

¹⁶ Se t.ex. Edenberg, Carl-Michael, "Från aktad till föraktad", *FOKUS*, 29 juni 2017, där Östergren intervjuas om sitt engagemang i prostitutionsdebatten och även tar upp att hon kritiserats av debattörer som Kajsa Ekis Ekman.

utvecklat sina tankegångar kring ämnet i bokform: Östergrens *Porr, horor och feminister*, utgiven av Dejavu förlag år 2006, och Ekman *Varat och varan: Prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan* som utgavs av Leopard förlag år 2010.

I Östergrens *Porr, horor och feminister* är det två teman som diskuteras, pornografi och prostitution, vilka Östergren behandlar i separata avsnitt. Även Ekman berör i *Varat och varan: Prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan* två teman som hon behandlar i åtskilda delar: prostitution och surrogatmödraskap. Även om de delar som berör surrogatmödraskap, och i synnerhet pornografi, är närbesläktade och relevanta för ämnet prostitution har jag valt att undanta dessa delar från denna studies analys. Denna avgränsning har gjorts delvis eftersom Östergren och Ekman själva gör sådana uppdelningar i deras behandling av ämnet prostitution i texterna. Framförallt har jag dock valt att inte behandla dessa teman eftersom jag anser att de faller utanför de centrala debatterna kring prostitution, vilket denna studie syftar till att undersöka.

Kajsa Ekis Ekman har varit journalist på tidskrifter som ETC och Dagens Nyheter. Politiskt har Ekman benämnt sig som marxist och ”allmänt vänster”.¹⁷ I *Varat och varan: Prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan* hänvisar Ekman bl.a. till den marxistiska teoretikern Georg Lukács. Ekman lägger i boken stor vikt vid att undersöka de organisationer som kallas för sexarbetares fackföreningar, där hon till viss del utgår från egna intervjuer hon hållit med representanter från organisationerna. Detta intervjumaterial är dock inte återgivet i sin helhet eller i originaltext, utan återges sporadiskt i samband med hennes redogörelser av organisationerna. Ekman lägger även stor vikt vid att diskutera teman som sexindustrin, sexarbetarrörelsens retorik och psykologiska innebörder för kvinnor i prostitution.

Östergren har engagerat sig i feministiska frågor sedan mitten av 1980-talet. Hennes intresse för ämnet prostitution beskriver hon uppstod ”efter en brytning med radikalfeminismen”, då hon ville granska det svenska porr- och prostitutionsmotstånd som hon anser vara kraftigt och ensidigt.¹⁸ Östergren påbörjade även en doktorandutbildning vid Lunds universitet år 2008 för att vidare undersöka detta tema. Hennes politiska inställning framgår när hon i en intervju får

¹⁷ Se intervjun av Ekman i Sidea, Emanuel, ”»Biologi avgör kön– inte åsikter«”, *FOKUS*, 26 mars 2018.

¹⁸ Se Östergren, Petra, *Porr, horor och feminister*, Dejavu, Stockholm, 2010, s. 10–15 och http://www.petraostergren.com/pages.aspx?r_id=40285, hämtad 2020-02-17.

frågan om hon inte skulle vilja engagera sig politiskt. Hon förklarar att: ”den dag det finns ett parti med självbestämmande lokal-anarkism på programmet, typ Centerns ungdomsförbund, och där frihet ses som ett medel och inte ett mål, då ska jag överväga saken”.¹⁹ I *Porr, horor och feminister* utgår Östergren till stor del från en serie intervjuer hon haft med prostituerade och f.d. prostituerade kvinnor. Östergren har valt att enbart intervjua kvinnor med positiva prostitutionserfarenheter som inte upplevt tvångsliknande situationer, ett urval som motiveras med att denna typ av prostitutionserfarenheter sällan kommer till tals i den svenska prostitutionsdebatten.²⁰ Inte heller Östergrens intervjumaterial publiceras i sin helhet eller i originaltext, utan framgår löpande av hennes återgivelse i samband med de diskussioner som förs kring olika teman. Hon diskuterar i boken även den svenska forskningen kring prostitution och prostitutionskritiska diskurser. För hennes analyser hänvisar hon bl.a. till Gayle Rubins sexualitetsteorier.²¹

Ekman och Östergren har således olika politiska ingångar i debatten om prostitution. Ideologiska skiljelinjer i perspektiven kommer att beröras vidare i studiens slutdiskussion. Det bör dock understrykas att denna studie inte syftar till att göra en politisk ideologianalys,²² även om en sådan hade kunnat vara en lämplig ingång för att undersöka Ekmans och Östergrens perspektiv. Min bedömning är att tillämpandet av en ramverksanalys bättre motsvarar denna studies syfte om att undersöka och belysa de idéer som framträder av olika samtida beskrivningar av prostitution utifrån en svensk idéhistorisk kontext.

För den historiska kontexten utgår jag framförallt från två historiska tidsperioder. Det är dels perioder för det rättsliga reglementeringssystemet av prostituerade kvinnor i Sverige från 1847 till 1918, och även tiden för de prostitutionsdebatter som speglades i de statliga utredningarna från 1970-talet och fram till 1999 års sexköpslag. Dessa historiska avgränsningar har gjorts utifrån en bedömning av att dessa perioder varit mest tongivande i svensk prostitutionshistoria och allmänna debatter om prostitution, vilket bl.a. återspeglas i offentliga utredningar och prostitutionslagstiftning. Under perioden från reglementeringssystemets avskaffande år 1918 till 1970-talet vidtogts inga anmärkningsvärda

¹⁹ Edenberg.

²⁰ Östergren, s. 169.

²¹ Se nedan, s. 46.

²² Se t.ex. Liedmans definition av ideologianalys i Liedman, Sven-Eric & Nilsson, Ingemar (red.), *Om ideologi och ideologianalys: uppsatser och texter*, [2. uppl.], Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Univ., Göteborg, 1989.

rättsliga förändringar eller diskussioner kring prostituerade kvinnor. När prostitution överhuvudtaget diskuterades i allmänna debatter avsåg de främst huruvida prostituerade skulle anses omfattas av landets lösdriverilagar eller inte.²³

För analysen av reglementeringstiden utgår jag från en arkivstudie med utgångspunkt i rättshistoriska, juridiska primärkällor. Här aktualiseras regelverk från Göteborgs och Stockholms reglementen av prostituerade kvinnor från år 1864 respektive 1875.²⁴ Även den statliga utredning som inleddes år 1903 och som publicerades i ett offentligt betänkande år 1910 behandlas i det historiska avsnittet.²⁵ Denna utredning initierades efter att kritik riktats mot reglementeringssystemet. Den genomfördes av en särskild kommitté med syftet att utvärdera reglementeringssystemet. För den historiska kontexten använder jag vidare arkiverat material från debatter i Göteborgs stadsfullmäktige år 1863 som föregick implementerandet av Göteborgs reglemente för prostituerade kvinnor.²⁶ Detta material ger en direkt inblick i hur prostituerade kvinnor benämndes i dåtida källor samt hur prostitutionen diskuterades i politiska debatter. Genom att analysera debatterna före och efter reglementeringens införande i kombination med de offentliga regelverken möjliggörs en bredare förståelse för historiska föreställningarna kring prostitutionen. Vidare används kompletterande material för att underbygga förståelsen av denna tidsperiod utgörs av Yvonne Swanströms och Tommie Lundquists avhandlingar om reglementeringssystemet, och dåtida källor som läkaren och professorn Edvard Welanders analys av reglementeringssystemet, utgiven år 1905.²⁷

Även för förståelsen av den senare historiska perioden från 1970-talet och framåt analyseras officiella dokument och betänkanden. Här är det framförallt de statliga utredningarna av

²³ Se Månsson, Sven-Axel, *Prostitution: aktörerna, relationerna och omvärlden*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 29.

²⁴ Se Stadgar och Föreskrifter, till förekommande af den Veneriska smittans utbredande i Göteborg och dess förstäder, 1864 och Föreskrifter, rörande uppsikten öfver prostituerade kvinnor i hufvudstaden, af öfverståthållarämbetet meddelade den 2 juni 1875.

²⁵ Se Underdånigt betänkande angående åtgärder för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarnas spridning; afgifvet af den af Kungl. Maj:t den 6 nov. 1903 för ändamålet tillsatta kommittén, vol. 1–4, Stockholm, 1910, del 1 och Malmroth, Carl, ”Om de smittosamma könssjukdomarnas bekämpande i Sverige m.m.”, i Underdånigt betänkande, del 4.

²⁶ Se Göteborgs Stadsfullmäktiges Handlingar [cit. GSH 1863:10], 1863–1877 och Göteborgs Stadsfullmäktiges Protokoll, 1863. Detta arkivmaterial från Göteborgs stadsfullmäktige har enbart studerats tidigare i min tidigare rättshistoriska studie, se Warderberg, Sarah, *Kvinnlig skam eller skamliga villkor?: En rättshistorisk studie om reglementeringen av prostituerade*, Examensuppsats på juristprogrammet: Örebro universitet, 2017.

²⁷ Se Welander, Edvard, *Bidrag till de veneriska sjukdomarnes historia i Sverige*, 2., tillökade uppl., Wilhelm Billes bokförl., Stockholm, 1905.

prostitutionen i Sverige som företogs år 1976, 1981 och 1995 som aktualiseras,²⁸ samt ett offentligt domstolsavgörande från 1976 och propositionen *Kvinnofrid* som föregick införandet av 1999 års sexköpslag.²⁹ Även den prostitutionsutredning som publicerades separat från 1981 års betänkande utgör ett centralt material för förståelsen av denna historiska kontext.³⁰ Böcker som Sven-Axel Månssons *Prostitution: aktörerna, relationerna och omvärlden* från 2018 och Maud Eduards *Kroppspolitik* har också en betydande funktion för förståelsen av dåtida debatter kring prostitution.³¹

Teori och metod

I följande avsnitt kommer jag att presentera studiens metodologiska ingång. Den teoretiska utgångspunkten för denna studie kan benämnas som *framing analysis*,³² en term som jag väljer att översätta till *ramverksanalys*. Det är främst Robert M. Entmans definitioner av ramverk som kommer att användas som teoretisk bas, men jag kommer nedan även att ge en introduktion till dess teoretiska ursprung. Därefter följer en diskussion kring metodval, varefter Entmans teoretiska utgångspunkter och begreppsliga definitioner presenteras.

Ramverksanalys

Ursprungligen har ramverksanalyser främst använts sociologiskt för att förstå hur gestaltningar av olika fenomen, som framträder i exempelvis tal eller texter, påverkar mottagarens uppfattningar kring det fenomen som behandlas. Teorierna kring ramverk har sedan vidareutvecklats och används idag främst inom media- och kommunikationsvetenskap i syfte att analysera opinionsbildning och nyhetsrapportering. Ramverksanalyser förekommer

²⁸ Se SOU 1976:9, Sexualbrottsutredningen, *Sexuella övergrepp : förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott*; SOU 1981:71, *Prostitutionen i Sverige – Bakgrund och åtgärder* och SOU 1995:15, *Könshandel*.

²⁹ Se NJA 1976 s. 202 och prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*.

³⁰ Se Borg, Arne et al, *Prostitution: beskrivning, analys, förslag till åtgärder*, LiberFörlag, Stockholm, 1981. För mer om detta, se nedan s. 24 ff.

³¹ Se Månsson och Eduards.

³² Användandet av teoretiska ramverk i forskning saknar en enhetlig benämning men har benämnts som *framing analysis* i t.ex. Kosicki, Gerald, "Framing analysis: An approach to news discourse", *Political Communication*, 10(1):55–76, 1993 och D'Angelo, Paul. & Kuypers, Jim A. (red.), *Doing news framing analysis: empirical and theoretical perspectives*, Routledge, New York, 2010.

även i ett flertal human- och samhällsvetenskaper.³³ Sociologen och antropologen Erving Goffman betraktas som en av framing-begreppets upphovsmän. Han diskuterar hur individer tolkar särskilda aspekter utifrån de associationer som görs utifrån egna individuella erfarenhetsramar.³⁴ Begreppet *framing*, vilket jag hädanefter kommer att benämna *inramning*, användes också i den gestaltningsteori som utformades av den brittiska antropologen Gregory Bateson. Han skildrar hur olika gruppers verklighetsförståelse relateras till de budskap som kommuniceras om verkligheten och utifrån den kontext som dessa budskap förmedlas i. Gestaltningsteorin syftar framförallt till att undersöka hur ämnen gestaltas genom användandet av särskilda ordval och beskrivningar samt hur dessa gestaltningar förstås genom filtret av mottagarens psykologiska ramverk.³⁵ Robert M. Entman, som presenteras närmare i följande avsnitt, lyfter även gestaltningsteorins betydelse för forskning som behandlar medierapportering. Han menar att den bidrar till urskiljandet och synliggörandet av de underliggande budskap som förmedlas genom olika beskrivningar av verkligheten.³⁶

En tanke som ligger till grund för teorierna kring ramverk är att mottagares uppfattningar av ett ämne är beroende av hur detta ämne ramar in (exempelvis i media eller andra kommunikativa källor). Ramverk anses därför ha en opinionsbildande funktion. Inom media- och kommunikationsvetenskap kan detta förklaras med att nyhetsförmedling rekonstruerar verkligheten, snarare än att återge den. Ramverksanalyser kan härav användas för att synliggöra olika aktörers perspektiv och ståndpunkter utifrån hur ämnet ramar in och den information som framhävs.³⁷ Ramverken i en debatt som består av flera, konkurrerande inramningar av ett ämne kan benämnas som *counter framings*.³⁸ I den här studien används ramverksanalysen främst för att undersöka de olika förhållningssätt till prostitution som

³³ Scheufele, Dietram A., "Framing As a Theory of Media Effects", *Journal of Communication*, 49(1):103–122, 1999, s. 104; Balnaves, Mark, Brian Shoemith & Stephanie Hemelryk Donald, *Media theories and approaches: a global perspective*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009.

³⁴ Se Goffman, Erving, *Frame analysis: an essay on the organization of experience*, Northeastern Univ. Press ed., Northeastern Univ. Press, Boston, 1986.

³⁵ Se van Gorp, Baldwin, "The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In", *Journal of Communication*, 57(1):60–78, 2007; Bateson, Gregory, *Steps to an ecology of mind: collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology*, Aronson, Northvale, N.J., 1987[1972], s. 191 ff.

³⁶ Entman, Robert M., "Framing U.S. Coverage of International News: Contrast in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents", *Journal of Communication*, 41(4):6–27, 2006.

³⁷ Se McQuail, Denis, *McQuail's mass communication theory*, 5. ed., SAGE, London, 2005, s. 555; Entman, Robert M., "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication*, 43(4):51–58, 1993; Shmueli, Deborah F., "Framing in geographical analysis of environmental conflicts: Theory, methodology and three case studies", *Geoforum*, 39(6):2048–2061, 2008; Balnaves, Mark et al; Chong, Dennis & James N. Druckman, "A Theory of Framing and Opinion Formation in Competitive Elite Environments", *Journal of Communication*, 57(1):99–118, 2007, s. 100 och Shmueli, Deborah F.

³⁸ Se Benford, Robert, D. & David A. Snow, "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment," *Annual Review of Sociology*, 26:611–639, 2000, s. 615.

förekommer i nutida perspektiv. Det möjliggör en komparativ analys av Östergrens och Ekmans perspektiv på prostitution och åskådliggörandet av bärande skillnader i deras inramningar av ämnet.

Journalistikprofessorn Baldwin van Gorp poängterar att ett ensidigt användande av ramverksanalyser kan leda till icke-kontextualiserande forskningsresultat. Han understryker därför vikten av att komplettera ramverksanalyser med exempelvis kultur- och maktperspektiv.³⁹ Det är i denna studie framförallt ett historiskt perspektiv som används för att kontextualisera prostitutionsdebatten. Ramverksanalyser som metodologisk utgångspunkt och teoribildning har också mottagit kritik för avsaknaden av tydligt formulerade definitioner och gränser, vilket har medfört att ramverksanalyser har använts på skilda sätt av olika forskare.⁴⁰ Detta ställer krav på forskarens tydlighet och transparens. Därför understryker jag återigen att det är Robert M. Entmans definitioner av ramverksbegreppet som är utgångspunkten för denna studies analys. Eftersom argumenterande texter analyseras i syfte att förstå förekommande idéer om prostitution bör det även förtydligas att de teoretiska aspekter av ramverksanalyser som undersöker hur mottagare uppfattar information faller utanför ramen av denna studie.

Entmans ramverksbegrepp

En välciterad definition av ramverk formulerades i Robert M. Entmans artikel "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm" från 1993, en artikel som utgör basen för denna studies teoretiska utgångspunkter. Entman är professor i Media and Public Affairs, och forskar framförallt i fältet för politisk kommunikation. Han menar att en metodologisk ramverksanalys får särskild betydelse för förståelsen av politisk kommunikation och aktörers agendor, vilket särskilt lämpar sig för analyser av journalism och media. Han lyfter vidare hur ramverksanalyser kan användas i diverse akademiska fält för att belysa kulturella, politiska och sociologiska inramningar kring särskilda ämnen. De kan t.ex. användas för att förstå hur idéer om klass, kön och etnicitet ramar in i olika sammanhang. På detta sätt kan

³⁹ Van Gorp.

⁴⁰ Carter, Michael J., "The Hermeneutics of Frames and Framing: An Examination of the Media's Construction of Reality", *SAGE Open*, 3(2):1–12, 2013; Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", s. 52 f och Benford, Robert, "An insider's critique of the social movement framing perspective", *Sociological Inquiry*, 67:(4): 409–430, 2007, s. 412.

ramverksanalyser användas för att härleda innehållsliga meningar i texter och för att identifiera dominerande eller konkurrerande inramningar av ett särskilt ämne. För denna studie gynnar ramverksanalysen en förståelse av hur teman som berör kvinnoförtryck, kvinnors rättigheter, sexualitet och arbetskraft framträder i olika inramningar. Entman understryker vidare hur ramverksanalyser har stor betydelse för förståelsen av hur politisk makt utövas. De bidrar till att synliggöra särskilda tolkningar av verkligheten, varför texterna som sådana kan ses som bärare av agendor.⁴¹ Entman definierar inramningsprocessen som:

*To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.*⁴²

Inramningen av ett fenomen omfattar både *selection* och *salience* av information och aspekter av verkligheten, två begrepp som jag översätter till *urval* och *framhävande* av viss information. Beroende på hur ett ämne ramas in konstrueras ett ramverk bestående av särskilda tolkningar och förståelser av ämnet i fråga. De definitioner av ramverksbegreppet som presenterats ovan kommer att fungera som riktlinjer för min analys av Ekmans och Östergrens texter. De olika delar av ramverket som Entman identifierat översätts i denna studie till:

- problemdefinition
- orsakstolkning
- etisk bedömning
- åtgärdsrekommendation

Entman framhåller hur dessa delar inte är bundna till en särskild sorts källa, format eller textmängd. Det är också möjligt att ovanstående delar framgår ur enbart en mening. Han understryker samtidigt att en texts ramverk inte nödvändigtvis måste innefatta samtliga fyra delar. Ett ramverks problemdefinition framgår genom utpekandet av en aktörs handlande och konsekvenser av detta handlande. När särskilda krafter identifieras som orsakande av detta handlande förmedlas ramverkets orsakstolkning. De etiska bedömningarna görs när

⁴¹ Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", s. 52–56.

⁴² Ibid, s. 52. Jfr även Shmuelis definition, som belyser hur gestaltningar tillskriver ansvar och implicerar lösningsförslag till problem.

handlandet värderas, och åtgärdsrekommendationerna urskiljs utifrån de lösningsförslag som inramningen presenterar.⁴³ Samtliga fyra delar av ramverken kommer att användas som ett analytiskt verktyg för förståelsen av Ekmans och Östergrens olika inramningar av prostitution.

Urvalet av den information som förmedlas i ett ramverk innefattar även ett utelämnande av information. Ett sådant exkluderande menar Entman är lika viktigt för en förståelse av ramverkets effekter, eftersom det utesluter alternativa tolkningar och förståelser av fenomenet i fråga. Urvalet av information har en stor betydelse för hur mottagaren kommer att uppfatta det ämne som behandlas. Det är när uppmärksamheten riktas mot särskilda aspekter av verkligheten som ett ramverk bildas, vilket främjar specifika tolkningar av ämnet.⁴⁴

Framhävandet av information beskrivs av Entman som ”making a piece of information more noticeable, meaningful, or memorable to audiences”.⁴⁵ Han understryker att ju tydligare - information framhävs, desto större chans är det att mottagaren kommer att uppfatta, komma ihåg och dra slutsatser utifrån denna information. Därmed har framhävandet av information stor betydelse för ramverkets inflytande på mottagaren. Entman påpekar dock också att det är mottagarens egna värderingssystem, vilka benämns schematas, som avgör mottagligheten och förståelsen av den information som ges.⁴⁶

En aspekt av verkligheten kan framhävas på olika sätt. Framhävandet kan ske genom strategiska placeringar, repetition eller genom att relatera informationen till kulturellt igenkänningsbara symboler. Inramningen av ett ämne kan göras särskilt effektiv vid användandet av socialt accepterade termer och begrepp, då dessa ger mottagaren särskilda associationer.⁴⁷ Van Gorp betonar även att information kan framhävas med hjälp av ordval, metaforer, exempel, argument och beskrivningar i inramningen kring ett ämne.⁴⁸ Det förstås således att språket har en stor betydelse för konstruerandet av ramverk och dess effekter på mottagarna. Detta kommer att aktualiseras i studiens analys genom en löpande diskussion av hur information framhävs i Östergrens och Ekmans argumentation, bl.a. utifrån användandet

⁴³ Entman, ”Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, s. 52.

⁴⁴ Ibid, s. 53 ff.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Van Gorp.

av begrepp och de associationer och exempel som ges.

Disposition

För att förstå samtida positioneringar i prostitutionsdebatten och hur de relaterar till historiska perspektiv på prostitution inleds studien med ett avsnitt som presenterar centrala historiska synsätt och regleringarna kring prostitutionen i Sverige. Detta behandlas i två avsnitt. Det första redogör framförallt för det rättsliga reglementeringssystemet mot prostituerade som var gällande 1847–1918, samt dåtida perspektiv på prostitution. Därefter följer ett avsnitt om den prostitutionsdebatt som växte fram från 1970-talet, och så småningom ledde fram till införandet av den svenska sexköpslagen år 1999. Detta avsnitt syftar till att ge en historisk bakgrund, samtidigt som de historiska föreställningarna kommer att aktualiseras och diskuteras även i de senare avsnitten.

Efter de historiskt orienterade avsnitten följer presentationen och analysen av studiens huvudsakliga material bestående av Ekmans och Östergrens texter. Denna del är uppdelad på fem avsnitt, där de första tre avsnitten är tematiskt kategoriserade. Det första avsnittet introducerar författarnas grundläggande inställningar till prostitutionen och skillnader i strukturella och individuella förhållningssätt. Avsnittet som följer behandlar inramningarna av den prostituerade kvinnans roll i prostitutionen. I detta avsnitt diskuteras även den prostituerades makt- respektive förtrycksställning, samt subjekt- kontra objektsposition. Även relationen mellan den prostituerade kvinnan och sexköparen behandlas i detta avsnitt. I det tredje tematiskt indelade avsnittet diskuteras olika föreställningar om vad det är som säljs, vilket leder till en diskussion kring jaget, kroppen och sexualiteten och hur dessa delar förhåller sig till varandra för den prostituerade.

I analysens nästföljande två avsnitt diskuteras Östergrens och Ekmans inramningar av prostitution utifrån de fyra aspekter som Entmans ramverksdefinition omfattar: problemdefinition, orsakstolkning, etisk bedömning och åtgärdsrekommendation.⁴⁹ I det första avsnittet behandlas Östergrens perspektiv, och det nästföljande avsnittet behandlar Ekmans. I föreliggande avsnitt diskuteras särskilt hur Östergrens och Ekmans idéer om

⁴⁹ Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", s. 52.

prostitution förhåller sig till deras tolkningar kring prostitutionens problematik och rättsliga regleringar. Här framträder även deras positioneringar i debatten utifrån den kritik som de riktar mot motsatta perspektiv och argumentationslinjer.

Det avslutande avsnittet fyller till viss del en sammanfattande funktion, men utgörs framförallt av en problematiserande slutdiskussion kring de resultat som framkommit av materialet och hur de samtida idéerna i debatten relaterar till de historiska föreställningar om prostitution som presenterats inledningsvis.

En svensk återblick

Att perspektiven på prostitution har skiftat under historiens gång kanske är särskilt tydligt i Sverige, som var det första landet i världen som implementerade en lagstiftningsmodell vilken enbart kriminaliserar sexköp. Denna juridiska modell kan kontrasteras mot det reglementeringssystem som avskaffades åtta decennier tidigare, enligt vilket de prostituerade underkastades ett omfattande regelverk under straffansvar. Inledningsvis diskuterade jag vikten av ett historiskt perspektiv för att förstå samtida debatter. Nedan följer därför en historisk bakgrund om hur prostitutionen i Sverige har hanterats och tolkats både rättsligt, akademiskt och i den offentliga debatten. Det första avsnittet behandlar reglementeringssystemet av prostituerade (1847–1918) och tidig prostitutionsforskning. I avsnittet som följer kommer den moderna utvecklingen i Sverige att behandlas, ungefär från mitten av 1970-talet. Jag kommer i detta avsnitt att lyfta fram den moderna prostitutionsforskningen, de statliga utredningar som gjorts och hur de banade väg för införandet av sexköpslagen.

Reglementeringen och de fallna kvinnorna

Det vetenskapliga intresset för prostitution riktade sig från perioden på 1800-talet till det senare 1900-talet framförallt till prostituerade kvinnor och deras personliga egenskaper. Förekomsten av prostitution förklarades framförallt utifrån resonemang kring de prostituerade kvinnornas individuella karaktär. Kvinnorna beskrevs som biologiskt, psykiskt, moraliskt och socialt avvikande personlighetstyper.⁵⁰ Kriminologen Cesare Lombroso (1836–1909) menade att dessa kvinnor hade en medfött dålig moral jämförbar med den hos kriminella män. Parallellt med sådana resonemang framhöll Lombroso dock att det var den sociala misären i storstäderna som var prostitutionens utlösande faktor.⁵¹ År 1857 framhöll den franske läkaren Alexandre Parent-Duchâlet, som ofta benämns som teoretikern bakom det rättsliga reglementeringssystemet, att de huvudsakliga orsakerna till att kvinnorna prostituerade sig var fattigdom i kombination med ett personligt lyxbegär. Parent-Duchâlet beskrev bl.a. kvinnorna

⁵⁰ Se Månsson, s. 127–129 och Liinason, s. 122.

⁵¹ Lombroso, Cesare & Guglielmo Ferrero, *Criminal woman, the prostitute, and the normal woman*, Duke University Press, Durham, 2004.

som lata, grova i munnen och allmänt lättsinniga.⁵² Liknande föreställningar var inte ovanliga i artonhundratalets prostitutionsforskning. Tvärtom präglades den dåtida forskningen av idéer om prostituerade kvinnor som genetiskt svagare, lägre stående och mindre intelligenta än andra befolkningsgrupper.⁵³

En rättslig motsvarigheten till forskningens ensidiga fokus på prostituerade kvinnor under 1800-talet är det reglementeringssystem som implementerades europeiska städer under denna tid. En ökad spridning av könssjukdomar, framförallt syfilis, var ett tilltagande folkhälsoproblem i Europa. Denna spridningen förvärrades genom utflyttningen från landsbygden till städerna. Frankrike var först med att införa en reglementering av prostituerade år 1804, med syftet att minska den tilltagande smittspridningen. Liknande reglementeringsmodeller antogs i många europeiska städer. Sverige var ett av de sista länderna att implementera ett reglementeringssystem av prostituerade, då Stockholm efter påtryckningar från stadens läkar- och militärkår antog ett reglemente år 1847. Detta ursprungliga reglemente innefattade enbart ett besiktningstvång, enligt vilket de prostituerade ålades att infinna sig på regelbundna läkarkontroller. År 1859 revideras reglementet till att även innefatta ordningsföreskrifter under straffansvar. Systemet upprätthålls genom ett samarbete mellan läkar- och polismyndigheter. Snarlika reglementeringar implementerades i ytterligare tolv svenska städer, framförallt i de militär-, student- och hamnstäder där prostitutionen var särskilt utbredd. Några städer tillämpade reglementeringssystemet utan stöd i skriftligt upprättade föreskrifter. Det fanns också städer som enbart tillämpade besiktningstvång utan att implementera särskilda ordningsföreskrifter. I Stockholms och Göteborgs reglementeringssystem, vilka fastställdes i skriftliga reglementen, gjordes ytterligare skärpningar under perioden av såväl ordningsreglerna som besiktningstvånget.⁵⁴

De ordningsregler som innefattades av reglementena medförde långtgående restriktioner av kvinnornas rörelsefrihet, även under kvinnornas privata tid. De syftade framförallt till att reglera kvinnornas uppförande och beteende. Prostituerade kvinnor förbjöds exempelvis att tilltala förbipasserande, synas i fönster, bära opassande klädsel och förelades att föra ”ett tyst

⁵² Se Hulusjö, Anna, *The multiplicities of prostitution experience: narratives about power and resistance*, Faculty of Health and Society, Malmö University, Diss. Malmö högskola, 2013.

⁵³ Se Ellis, Havelock, *Studies in the psychology of sex. Vol. 6, Sex in relation to society*, Philadelphia, 1919.

⁵⁴ Underdånigt betänkande angående åtgärder för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarnas spridning; afgifvet af den af Kungl. Maj:t den 6 nov. 1903 för ändamålet tillsatta kommittén, vol. 1–4, Stockholm, 1910, del 1 s. 93, 338 ff., 346 f och 351; Malmroth, s. 30 ff.; Lundquist, s. 69 f och 221; Welander, s. 243 ff. och Svanström, *Policing public women* s. 6 ff., 143 ff., 410 och 452 f.

och stilla lefverne”.⁵⁵ De förbjöds vidare att vistas ute nattetid, fritt byta bostäder eller resa bort ifrån staden. Den s.k. besiktningsbyrån,⁵⁶ samt poliskåren, var ansvariga för att kontrollera reglernas efterlevnad hos de prostituerade. Kvinnorna listades i särskilda register, och om de inte infann sig på läkarbesiktningarna (i regel en till två gånger per vecka), eller i övrigt inte efterlevde de upprättade ordningsreglerna, riskerade de att ådömas straffansvar med böter och straffarbete på kvinnoanstalt i enlighet med gällande lösdriverilagar. Under förutsättning att reglerna efterföljdes innebar reglementeringen ett offentligt accepterade av en tidigare otillåten prostitution. Den innebar att staten sanktionerade en form av kontrollerad prostitution i landet.⁵⁷

Av reglementens föreskrifter och förarbeten framgår att prostitutionen inte enbart diskuterades utifrån hälsosynpunkter utan även betraktades som en moralisk fråga. I ett betänkande från 1863 beskrevs prostitutionen som:

alla de i hela familjelivets timliga väl så ingripande och förstörande härjningar, som denne hemlige fiende [prostitutionen] så skoningslöst förorsakar, – de böra för alla och för familjefadern icke minst vara tillräckligt väl kände, för att behöfva närmare vidröras⁵⁸

Vid reglementeringens införande talades vidare om en övervakning av de prostituerade kvinnornas *sedlighet*, och kvinnorna ansågs ha ett *sysslolöst och oordentligt levnadssätt*. Av reglementena framkommer också att de prostituerade kvinnorna ansågs som avvikande och betraktades som sämre än kvinnor i andra samhällsgrupper. De beskrevs vid införandet av Göteborgs reglemente år 1864 som sådana vilka ”afklädt sig all blygsel eller öfvergifvit alla åtminstone yttre tecken på kvinligt värde och modesti”⁵⁹ och beskrevs av polismyndigheten i Stockholm som ”dräggen af Stockholms qvinliga befolkning.”⁶⁰

Ett önskemål om att prostituerade kvinnor skulle särskiljas från andra kvinnor uttrycktes

⁵⁵ Svanström, *Policing public women*, s. 454–456; Lundquist, s. 71; Welander, s. 249 f och Föreskrifter, rörande uppsikten öfver prostituerade kvinnor i hufvudstaden, af öfverståhållarämbetet meddelade den 2 juni 1875, 6 §.

⁵⁶ Besiktningsbyrån kallades den myndighet som utförde de regelbundna läkarkontroller av de prostituerade kvinnorna.

⁵⁷ Se även Warderberg, Sarah, *Kvinnlig skam eller skamliga villkor?*; Lundberg, Anna, *Care and coercion: medical knowledge, social policy and patients with venereal disease in Sweden 1785–1903*, Diss. Umeå universitet, 1999, s. 191; Svanström, *Policing public women*, s. 148 och 454–456; Lundquist, s. 71 och 229; Malmroth, s. 49, 83 och 94 f; Underdånigt betänkande, s. 179 f och 342 och Welander, s. 249.

⁵⁸ GSH 1863:10, s. 23.

⁵⁹ Welander, s. 244 f. Se även Lundquist, s. 70.

⁶⁰ Ibid.

explicit i Göteborgs stadsfullmäktige vid en diskussion om föreslagna bordeller. Det framhölls att bordeller skulle skapa en ”stark markerad gränslinea mellan den anständiga qvinnan och sådane, som genom sitt inträde på dylika hus gjort lasten till yrke och följaktligen öppet vidgå, att de afsagt sig all rättighet till medmänniskors aktning”. Förslaget vann dock inte majoritet i stadsfullmäktige och statliga bordeller implementerades aldrig.⁶¹ Viljan att kategorisera kvinnor fick en annan dimension i Göteborgs reglementeringssystem där man skapade en rättslig distinktion mellan två olika grupper av prostituerade, vilka behandlades under delvis skilda regelverk. I praktiken innebar kategorierna gatuprostituerade respektive ”hemligt” prostituerade som eventuellt hade andra deltidsarbeten. De förstnämnda beskrevs som mer ”moraliskt fördärvade” än de sistnämnda, medan de senare beskrevs ”äga åtminstone en skymt qvar af känslan för det rätta och af qvinlig blygsamhet, och hos hvilka samhället följaktligen icke har rätighet att förutsätta omöjligheten af en återgång till det bättre.”⁶² Prostituerade kvinnor beskrevs även som lösaktiga kvinnor särskilt benägna att uppge falska uppgifter. Kvinnorna gick under reglementeringstiden under den vedertagna benämningen *fallna kvinnor*.⁶³

Vad reglementeringssystemet i praktiken innebar var att de prostituerade kvinnorna hölls juridiskt ansvariga för könssjukdomarnas utbredning i Sverige. I och med att det var de prostituerade kvinnorna som underkastades straffrättsliga föreskrifter förstås att det var dessa kvinnor som betraktades vara ansvariga för landets smittspridning. De sexköpande männens delaktighet eller efterfrågan av prostitution problematiserades inte. När en ledamot i Göteborgs stadsfullmäktige 1864 anförde att även de män som bidrog till könssjukdomarnas spridning borde underkastas reglementens regler avslogs förslaget med motiveringarna att en sådan kontroll skulle vara omöjlig att genomföra, samt att män inte kunde anses bedriva otukt på samma sätt som prostituerade kvinnor.⁶⁴ År 1903 inleddes en statlig utredning kring prostitutionen och reglementeringen, som resulterade i 1910 års offentliga betänkande. Majoriteten av ledamöterna i utredningskommittén gav sitt stöd åt reglementeringen. Det enda undantaget var ledamoten Johan E. Johansson som invände att även de sexköpande kunderna genom sin delaktighet borde hållas gemensamt ansvariga för smittspridningen.

⁶¹ GSH 1863:10, s. 23.

⁶² Ibid, s. 24.

⁶³ Ibid, s. 25 och Stadgar och Föreskrifter, till förekommande af den Veneriska smittans utbredande i Göteborg och dess förstäder, 1864, 4 §.

⁶⁴ Göteborgs Stadsfullmäktiges Protokoll den 29 november 1863; Malmroth s. 76 och Lundquist s. 81–85.

Efter påtryckningar från en nyligen organiserad kvinnorörelse avskaffades reglementeringssystemet år 1918. Det ersattes av smittskyddslagen *lex veneris*, ett förslag som bl.a. pådrivits av Karolina Widerström, den första svenska kvinnliga läkaren. Den nya smittskyddslagen i Sverige var vid denna tidpunkt unik i Europa, eftersom den riktade sig till samtliga medborgare, oavsett yrkesgrupp, klass eller kön. Enligt den nya smittskyddslagen ålades medborgarna en plikt att rapportera misstänkta könssjukdomar till en hälsoinspektör för att genomgå kostnadsfri behandling. Även efter reglementeringens avskaffande omfattades dock prostituerade kvinnor av nationella lösdriverilagar. Dessa ersattes med lagen om samhällsfarlig asocialitet 1964. Strafförelägganden och tvångsingripanden mot prostituerade officiellt möjliga fram till socialtjänstlagens införande år 1982, även om det sällan tillämpades under senare halvan av 1900-talet. Den offentliga diskussionen kring prostitution i Sverige kretsade mellan 1920 och 1960-talet huvudsakligen kring huruvida prostituerade skulle betraktas som lösdrivare eller inte.⁶⁵

Enligt ett *funktionalistiskt perspektiv* på prostitution är samhällets funktion inte att bekämpa prostitutionens existens i samhället, utan att ”reglera dess uttrycksformer och motverka de sociala störningar och hälsomässiga olägenheter som kan följa i dess kölvatten, såsom sexuellt överförda infektioner, kriminalitet, ordningsproblem, med mera.”⁶⁶ Särpräglat för ett sådant perspektiv är även ett fokus på den sexsäljande parten, medan sexköparnas deltagande osynliggörs.⁶⁷ Perspektivet grundar sig i föreställningen om mäns sexualitet som så naturligt stark att prostitutionen fyller en nödvändig samhällsfunktion för att tillfredsställa detta kraftiga sexuella behov. Den amerikanska sociologen Kingsley Davis beskriver år 1937 hur män har ett naturligt ”begär efter variation, pervers njutning, mystiska och utmanade miljöer, och samlag utan försåtliga förpliktelser och förfinat hyckleri”.⁶⁸ På grund av idéerna kring sådana manliga, sexuella behov anses prostitutionen aldrig kunna utrotas. Den ses som istället ett naturligt, *funktionellt* samhällsligt fenomen, vilket bör bevaras istället för att motverkas. I och med prostitutionens existens garanteras äktenskapets och familjelivets bevarande.

⁶⁵ Eduards, 140 ff.; Svanström, Policing public women, kap. 4 och epilog; Svanström, Yvonne, *Offentliga kvinnor: prostitution i Sverige 1812–1918*, Ordfront, Stockholm, 2006, s. 277 och Månsson, s. 29.

⁶⁶ Månsson, s. 309–312.

⁶⁷ Ibid, s. 310.

⁶⁸ Kinsey, Alfred C., Wardell B. Pomeroy & Clyde E. Martin, *Kinsey-rapporten: mannens sexuella beteende*, Ljus, Stockholm, 1949, s. 753.

Reglementeringssystemet kan ses som ett uttryck för ett sådant funktionalistiskt perspektiv. Trots att prostitutionen beskrevs som en omoralisk olägenhet innebar systemet ett offentligt godkännande av prostitutionens fortsatta existens i samhället. Det garanterade en medicinskt kontrollerad och övervakad prostitution, ett ensidigt fokus vilket kan förstås som följande:

Reglementeringen innebar att män kunde fortsätta köpa de prostituerades tjänster utan att riskera sin eller sina familjers hälsa. Den sanktionerade deras fortsatta nyttjande av prostitutionen. Männerna kunde dessutom fortsätta sprida könssjukdomar utan myndigheternas ingripande. Reglementeringssystemet beskyddade således männen på bekostnad av de prostituerade kvinnornas frihet.⁶⁹

Samtidigt som prostitutionen fördömdes ansågs den därmed som nödvändig för mäns sexualdrift, varför den beskrevs vara en förutsättning för ett disciplinerat samhälle. Prostitutionen beskrevs under reglementeringstiden som ”ett ondt, som icke kan utrotas”,⁷⁰ och om bordellerna förklarades att ”hur omoraliska och afskyvärda desse hus än må anses, så betrakta vi dem som ett nödvändigt ondt, för hvilket den allmänna sundheten tvingar samhället att blunda”.⁷¹ Det fanns även kvinnor som försvarade systemet utifrån liknande argument. De framhöll att om inte männen kunde gå till prostituerade kvinnor fanns risken att de skulle våldta och överfalla andra kvinnor.⁷² År 1964 föreslog den svenska psykiatrikern Lars Ullerstam att bordeller borde inrättas, bl.a. med syftet att lindra vad han benämnde som den sexuella nöden i samhället. Han menade att detta skulle ge sexuellt överbelastade hustrur lindring, samt att man genom prostitutionens statligt kontrollerade form inte skulle behöva oroa sig för sjukdomar eller oönskade graviditeter, tankar som påminner om reglementeringens inställning till prostitutionen. Ullerstam framhöll vidare att de prostituerade kvinnorna skulle ha hög status och helst vara ”glada, generösa, talangfulla och etiskt högtstående personer, som är förtrogna med givandets glädje”.⁷³

⁶⁹ Warderberg, Sarah, *Kvinnlig skam eller skamliga villkor?*, s. 42.

⁷⁰ GSH 1863:10, s. 10–11.

⁷¹ *Ibid*, s. 23.

⁷² Warderberg, Sarah, *Kvinnlig skam eller skamliga villkor?*; Svanström, Yvonne, ”Through the Prism of Prostitution: Attitudes to Women and Sexuality in Sweden at Two Fins-de-Siècle”, *NORA*, 13(1):48–58, 2005 och Eduards, s. 141 f.

⁷³ Ullerstam, Lars, *De erotiska minoriteterna*, Zinderman, Göteborg, 1964, s. 122 f.

Den svenska modellen

1900-talet präglades av en successiv utveckling mot ett mer tillåtande sexuellt klimat, vilket brukar benämnas som *den sexuella frigörelsen*. Den moderna sexualvetenskapens genombrott på 1950- och 60-talet bidrog till en öppnare syn på människans sexualitet. Sexuella beteenden som tidigare setts som avvikande, t.ex. homosexualitet, kom i allt större utsträckning att accepteras. Under denna period hade även en sexindustri bestående av strippklubbar, bordeller, prostitution och pornografi börjat etablera sig. Sverige var år 1971 ett av de första länderna i västvärlden som legalisera pornografi, framförallt utifrån en argumentation som hänvisade till yttrandefriheten.⁷⁴ År 1976 motiverade Högsta domstolen utdömandet av ett lägre straff för koppleri i Sverige med att en ny form av prostitution höll på att växa fram, där prostituerades inträde till prostitutionen präglas av frivillighet.⁷⁵ Samma år offentliggjordes en statlig utredning, den s.k. sexualbrottsutredningen, vilken innefattade förslag om att sänka straffen för våldtäkt, sänka åldersgränsen för sexuellt umgänge, legalisera incest mellan vuxna och avkriminalisera koppleribrottet. Syftet med denna utredning beskrevs bl.a. vara att ”avdramatisera” samhällets syn på sexualitet.⁷⁶

Samtidigt som samhällsklimatet omfamnade sexuell tolerans medförde sexindustrins etablering att frågor om kön, genus, könsroller, jämställdhet, våld och sexualitet i hög grad blev föremål för kritisk debatt. Kvinnorörelsen hade vuxit sig stark vid denna tid och kvinnoorganisationerna i Sverige omfattade ungefär en halv miljon medlemmar. Flera jämställdhetspolitiska framsteg gjordes under detta decennium, däribland särbeskattningens införande år 1971 och aborträtten år 1975, reformer som kvinnorörelsen var pådrivande krafter bakom. Den ovan nämnda sexualbrottsutredningen som år 1976 föreslog bl.a. sänkta straff för våldtäkt och ett avkriminaliserande av koppleribrottet väckte ett starkt motstånd från kvinnorörelsen. Förslagen ansågs spegla en generell manlig sexuell dominans där kvinnor förväntades vara sexuellt tillgängliga för män. I samband med dessa debatter blev även frågan om prostitution föremål för offentlig kritik.⁷⁷ Den sexuella utvecklingen i samhället, som bl.a. innefattade frisläppandet av pornografin och en tilltagande sexindustri, mötte kritik från fler ideologiska håll. Från den politiska vänstern kritiserades kommersialiseringen av sexualiteten,

⁷⁴ Månsson, s. 26 f och 31.

⁷⁵ NJA 1976 s. 202.

⁷⁶ SOU 1976:9.

⁷⁷ Eduards 24 f och 151 f; Månsson, s. 27 f och Svanström, Yvonne & Kjell Östberg (red.), *Än män då?: kön och feminism i Sverige under 150 år*, Atlas, Stockholm, 2004.

som inte ansågs vara förenligt med sexuell frigörelse. Den politiska högern kritiserade sexualmoralen och från traditionellt kristet håll kritiserades prostitutionen utifrån kritiska synpunkter på utomäktenskapligt sex.⁷⁸

Med anledning av en tilltagande brottslighet i samband med prostitution på vissa restauranger och krogar i Malmö tillsattes år 1975 en prostitutionsutredning i staden. Ledande för denna utredning blev Sven-Axel Månsson, som då doktorerade i sociologi, samt den då socialarbetande Stig Larsson. Denna utredning resulterade i rapporten ”Svarta affärer” som publicerades år 1976.⁷⁹ Rapporten visade på en kraftig ökning av prostitutionen i Malmö. Månsson och Larsson beskrev hur en sexindustri vuxit fram där hallickar och klubbägare öppet utannonserade sexuella tjänster.⁸⁰ Utredningen ledde Månsson och Larsson till en negativ förståelse av prostitution, och det lösningsförslag som de presenterade var en total kriminalisering av prostitutionen (såväl köpandet som säljandet av sexuella tjänster). Influerade av ”det tidsmässiga och idéhistoriska sammanhanget, samhälls- och debattklimatet”⁸¹ och den slags ”vänsterkritik”⁸² av prostitutionen som nämndes ovan kritiserades prostitutionens kommersiella natur. Vidare betonade Månsson och Larsson i rapporten att de prostituerade i regel råkar illa ut och hur prostitutionen leder till känslomässiga avtrubbnings hos båda parter. Rapporten ”Svarta affärer” samt diskussionerna som efterföljde 1976 års sexualbrottsutredning bidrog till det generella uppmärksammandet av prostitutionen i allmänna debatter. Prostitutionen i Sverige benämndes som ett misslyckande av välfärdsstaten och ett tecken på bristande jämlikhet mellan könen.⁸³

I samband med kvinnorörelsens kritik tillsatte den borgerliga regeringen år 1977 en statlig utredning om prostitutionen. Utredningen, vilken genomfördes av socialdepartementet, syftade till att kartlägga prostitutionen i Sverige. Det var den första statliga utredningen av prostitution i modern tid, efter det senaste betänkandet som utkom under reglementeringen år 1910. Denna prostitutionsutredning utmynnade i en intern konflikt mellan å ena sidan utredningens ordförande, den moderata riksdagspolitikern Inger Lindqvist och å andra sidan kommitténs sakkunniga (däribland Sven-Axel Månsson) och sekreterare. Konflikten handlade

⁷⁸ Månsson, s. 31 ff.

⁷⁹ Månsson, s. 24 ff.; Månsson, Sven-Axel & Stig Larsson, *Svarta affärer: utredning om vissa klubbars och näringsställens sociala betydelse och struktur*, Socialförvaltningen, Malmö, 1976.

⁸⁰ Månsson & Larsson, *Svarta affärer*.

⁸¹ Månsson, s. 25.

⁸² Ibid, s. 32.

⁸³ Ibid, s. 24–37.

framförallt om att ordföranden inte ville offentliggöra de sakkunnigas rapport bestående av intervjuer med prostituerade kvinnor. De sakkunniga avgick och utredningen publicerades som ett statligt betänkande år 1981.⁸⁴ I det slutgiltiga betänkandet beskrevs kortfattat prostitutionens historia, omfattning och problem. Några mindre förslag till åtgärder föreslogs, vilka bl.a. avsåg kriminaliserandet av sexklubbar. Trots den kritik mot prostitutionen som framkom i betänkandet blev slutsatserna att ingen part i prostitutionen borde kriminaliseras. Det underströks att prostitutionen var ett avtal mellan två myndiga, likvärdiga individer. Det betonades även att prostitutionen realistiskt sätt inte ansågs kunna utrotas.⁸⁵ Maud Eduards menar att detta synsätt bottnar i den sociala kontraktsteorin och beskyddandet av individens rätt att ingå avtal, en rättighet som råder oavsett avtalets innehåll eller vad det är som säljs i avtalet. Enligt detta synsätt är avtalsfrihetens innehåll hänförligt ett individuellt ansvar snarare än att betraktas som en statspolitisk fråga, även om så avtalet innefattar en ojämlik komponent.⁸⁶

Utredningens konflikt och de sakkunnigas avgående uppmärksammades medialt. Under påtryckningar från kvinnoorganisationer publicerades även de sakkunnigas ca 600 sidor långa rapport, vilken innehöll det material som hade utelämnats från det offentliga betänkandet. Prostitutionen, som i övervägande del bestod av män som köpte sex av kvinnor, tolkades i rapporten som ett uttryck för en traditionell, könsbevarande relation mellan könen. Det framhölls i rapporten att prostitutionens kärna är tillgängliggörandet av kvinnors kroppar för mäns sexuella syften. Kvinnan beskrevs som det objekt, kön eller kropp som säljs i prostitutionsavtalet. Det sexuella mötet mellan parterna beskrevs som ”närmast en onanihandling i kvinnosköte”,⁸⁷ en handling för vilken kunden ansågs köpa sig fri från ansvar. Vidare ansågs det kommersiella synsättet på prostitution, enligt vilket sex betraktas som en vara, delar denna traditionella, sexualfientliga synen på könsrelationen, eftersom den leder till en fortsatt exploatering av kvinnors kroppar.⁸⁸ Trots en sådan negativ inställning till prostitution föreslogs inte någon kriminalisering av prostitutionen. Det motiverades med en misstro att lagstiftning skulle kunna lösa problemet med prostitution så länge de patriarkala relationerna mellan könen kvarstår. En rad andra åtgärder föreslogs, däribland insatser mot

⁸⁴ Eduards, s. 146; Olsson, Hanna, ”Från manlig rättighet till lagbrott: prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift.*, 27(4):52–73, 2006, s. 62.

⁸⁵ SOU 1981:71, s. 135–154; Eduards, s. 144 f.

⁸⁶ Eduards, s. 145.

⁸⁷ Borg, Arne et al, s. 579.

⁸⁸ Ibid, s. 578–583.

koppleri, sexklubbar, könsdiskriminerande reklam och pornografi, samt upplysnings- och opinionsarbete mot prostitution och stöd till prostituerade.⁸⁹

År 1993 inleddes en ny statlig prostitutionsutredning. I utredningens betänkande *Könshandel* föreslogs en kriminalisering av båda parterna i prostitutionen. Prostitutionen beskrevs vara oförenlig med ett jämlikt, humant samhälle att människors kroppar skulle kunna köpas för egna sexuella syften. Att båda parter skulle kriminaliseras skulle leda till en generell minskning av prostitutionens förekomst.⁹⁰ Förslaget kritiserades kraftigt i flertalet remissinstanser, framförallt i riksdagens kvinnoförbund. Med undantag av moderaternas kvinnoförbund var samtliga kvinnoförbund i riksdagen ense i kritiken om att lagen enbart borde kriminalisera köparen av sexuella tjänster eftersom avtalet i prostitutionen inte ansågs vara en jämlik förbindelse. Det framhölls att den prostituerade kvinnan är den utsatta parten i avtalet och av denna anledning inte bör åläggas straffansvar.⁹¹ Utredningen ledde inte till några juridiska åtgärder. Det var istället propositionen *Kvinnofrid* 1997/98:55 som initierades av den då sittande socialdemokratiska regeringen som lade grunden för införandet av den svenska sexköpslagen. Denna proposition berörde ett antal samhällsåtgärder som syftade till att motverka mäns våld mot kvinnor, bl.a. sexuella trakasserier på arbetsplatser. Prostitution var ett av de teman som berördes. I prostitutionen föreslogs kriminaliserandet av sexköp, det lagförslag som ledde till sexköpslagens införande år 1999. Det påpekades att det skulle vara orimligt att också kriminalisera den sexsäljande parten i prostitutionen, vilken beskrevs som den ”svagare parten som utnyttjas av andra som vill tillfredsställa sin egen sexualdrift”.⁹² Det är således det makt- och könsperspektiv om mäns våld mot kvinnor som propositionen vidhöll som ligger till grund för sexköpslagens införande.⁹³

Införandet av sexköpslagen föregicks av en kraftig riksdagsdebatt. Kritikerna hävdade bl.a. att antingen båda eller ingen part borde kriminaliseras, i likhet med den liberala princip som framträdde i 1981 års utredning. Det diskuterades även huruvida prostitutionen riskerade att ”gå under jorden”, dvs. verka under med dolda och svårkontrollerade former, till följd av

⁸⁹ Se Borg, Arne et al, s. 592, 597–612 och 578; Eduards, s. 146.

⁹⁰ SOU 1995:15.

⁹¹ Eduards, s. 148.

⁹² Prop. 1997/98:55, s. 22 och 104.

⁹³ Se prop. 1997/98:55 och Eduards, s. 148 f.

kriminaliserandet av sexköp.⁹⁴ De som försvarade lagen framhöll prostitutionens könsojämlikhet. Lagen förväntades ha en avskräckande effekt för båda parter vilket sågs som ett led i att minska prostitutionen. Lagen motiverades även utifrån dess normativa funktion och beskrevs vara en markering till samhällets medborgare att prostitution inte är en accepterad företeelse. Vidare framhölls att lagen skulle försvåra för den organiserade brottsligheten och människohandeln att etablera sig i Sverige och överlag minska den kriminalitet som efterföljer prostitution.⁹⁵ Som framkommit av denna historiska bakgrund bör sexköpslagen förstås utifrån kvinnorörelsens engagemang i prostitutionsfrågan. Det bör även understrykas att det i riksdagen framförallt var de kvinnliga politikerna, över partigränserna, som var pådrivande för införandet av sexköpslagen.⁹⁶

Maud Eduards poängterar att sexköpslagen är ett uttryck för idén om behovet av statligt, juridiskt ingripande i köns- och jämställdhetspolitiska frågor. Den prostituerade beskrevs som den ”svagare” parten i relation till köparen, och lagens konstruktion vilar på den strukturella maktförståelsen av könsrelationerna. Eduards betonar även att lagen utmärker ett historiskt skifte i synen på prostitution. Från att under reglementeringstiden ha utpekats kvinnor som den ansvariga, straffbara parten i prostitutionen, till att båda parterna i prostitutionen är likställda, vilket 1981 års utredning gav uttryck för, till ett maktperspektiv där den sexköpande parten hålls ensam, straffrättsligt ansvarig för prostitutionsförbindelsen. Sexköpslagen vilar på en jämställdhetspolitisk grund och har, även om den formuleras i könsneutrala termer, tagit tydlig ställning för att begränsa mäns sexuella handlingsutrymme.⁹⁷

⁹⁴ En vanligt förekommande kritik av sexköpslagen även i den samtida debatten såväl nationellt som globalt. För vidare läsning om detta tema, se dock Raymond, Janice G., ”Ten Reasons for Not Legalizing Prostitution and a Legal Response to the Demand for Prostitution”, *Journal of Trauma Practice*, 2(3–4):315–332, 2003 och prostitutionsforskaren Sheila Jeffreys tal http://sisyphe.org/article.php3?id_article=697, 2003 (hämtad 2020-07-26), vars forskning visat att en legalisering av prostitution inte har minskat förekomsten av våld.

⁹⁵ För mer om denna debatt, se Liinason, s. 100 ff.

⁹⁶ Svanström & Östberg, *Än män då?*

⁹⁷ Eduards, s. 149 ff., 158 och 177.

Skiftande perspektiv

De idéer som framträder av Ekmans och Östergrens inramningar kring prostitution kommer i analysen nedan att undersökas med utgångspunkt i Robert M. Entmans ramverksbegrepp. De olika inramningarna kommer även att relateras till historiska förståelser av prostitution i Sverige. I de första tre avsnitten behandlas Ekmans och Östergrens inramningar av prostitutionen i relation till särskilda teman; individ och struktur, subjekt och objekt samt förhållandet mellan sexualiteten, jaget och kroppen. I de nästföljande två avsnitten diskuteras de olika problemdefinitioner, orsakstolkningar, etiska bedömningar och åtgärdsrekommendationer för prostitution som framkommer i de båda ramverken.

Prostitutionens innebörd: individuellt och strukturellt

En påtaglig skillnad i Kajsa Ekis Ekmans och Petra Östergrens inramningar av prostitution framgår av hur de förhåller sig till idéer om struktur och individ. De grundläggande olikheterna i Ekmans och Östergrens utgångspunkter och inställning till prostitution kommer att beröras närmare i detta avsnitt.

Ekman inleder sin text med att skildra prostitutionen utifrån ett större sammanhang. Den beskrivs som en global industri, och Ekman lägger bl.a. vikt vid att presentera industrins betydande ekonomiska omfång. Hon exemplifierar detta med att prostitutionen enbart i Tyskland, där den är legaliserad, omfattar flera hundra tusentals prostituerade, över en miljon dagliga sexköpare och ett beräknat årligt värde på flera miljarder euro. Ekonomiska intressen förstås vara en stark drivkraft för att prostitutionens fortbestånd, och profitörer som multinationella bolag, hallickar, bordellägare och hyresvärdar lyfts fram. Ekman poängterar vidare hur prostitutionen till följd av en statlig legalisering även gynnar staternas ekonomi i stort. Som Robert M. Entman påpekat är placeringen av information i en text ett sätt att göra information särskilt framträdande för mottagaren.⁹⁸ Ekmans inledande beskrivningar av prostitutionen som en industri med ekonomiska drivkrafter från olika aktörer som tjänar på den, kan därmed betraktas som en grundläggande ingångspunkt för hennes ingång till och

⁹⁸ Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", s. 53 ff.

inramning av fenomenet prostitution.

Ekman gör vidare en omfattande presentation av de organisationer som benämns som sexarbetares fackföreningar i Europa.⁹⁹ Hon belyser deras struktur, bakgrund och arbete, bl.a. genom att hänvisa till de egna konversationer hon haft med representanter för organisationerna. Hon argumenterar för att de huvudsakligen syftar till lobbying för legaliserad prostitution, snarare än att initiera förbättringar i de prostituerades arbetsvillkor. För redogörelsen av organisationerna lyfter Ekman bl.a. uppgifter om ett lågt, ibland obefintligt, medlemsantal prostituerade i organisationerna.¹⁰⁰ Hon konstaterar att inga av organisationerna hon undersökt driver fackliga frågor för prostituerade, och förklarar att:

De flesta är snarare intressegrupper som använder sig av namnet fackförening för få prostitution att verka som ett arbete. Om målet är att förbättra för människor i prostitution är dessa grupper fullständigt misslyckade. Om målet däremot är att prostitution ska ses som arbete, räcker det fullständigt väl med att *kalla sig* fackförening.¹⁰¹

Även detta kan hänföras till Ekmans strukturella tillvägagångssätt, eftersom tonvikten är att behandla prostitutionen utifrån ett större sammanhang. Av hennes inramning förstås prostitutionen som en apparat vilken upprätthålls av politiska och ekonomiska faktorer, framdriven av bakomliggande profitörer snarare än av de prostituerades egna intressen.¹⁰²

Prostitutionen ges vidare en våldsamt innebörd av Ekmans inramningar. Hon påpekar de höga dödstalen och mordstatistik för prostituerade i relation till den övriga befolkningen, samt uppgifter om hur en majoritet prostituerade uppgett att de blivit utsatta för fysiskt våld. I handböcker som sexarbetarorganisationer delar ut till prostituerade kvinnor uppmanas de vidare att alltid vara på sin vakt i kundmöten och vaksamma på eventuella överfall, även efter att samlaget ägt rum.¹⁰³ Utifrån framhävandet av sådana associationer ramas prostitutionen in som en farlig verksamhet, och det framgår att Ekman tar sin utgångspunkt i en negativ förståelse av prostitutionens innebörder.

Det framgår även att Ekman utgår från prostitutionen som en icke-frivillig sysselsättning för

⁹⁹ Ekman diskuterar bl.a. organisationerna COYOTE, M.A. de Graaf Stichtung, de Rode Draad, Network of Sex Work Projects, TAMPEP, IUSW, Les Putes, STRASS, ICRSE, CCOO, La Strada, Ámbit Dóna, varav flera fått stöd genom EU-bidrag eller finansiering från statligt håll.

¹⁰⁰ Ekman, s. 55–74.

¹⁰¹ Ibid, s. 73 f.

¹⁰² Ibid, s. 55–74.

¹⁰³ Ibid, s. 80 och 110.

de prostituerade kvinnorna. Hon hänvisar bl.a. till en undersökning där 89 % av de prostituerade uppgav att de skulle vilja lämna prostitutionen om de hade möjlighet. Detta förstärker den inramning som hon inledningsvis presenterade, där prostitutionen förstås som ett resultat av andras drivkrafter snarare än de prostituerades egna. Återigen indicerar Ekmans inramning en strukturell utgångspunkt. Det är de 89 % som utgör basis av hennes analys, medan eventuella diskussioner kring de 11 % som svarat annorlunda inte aktualiseras i hennes framställning.

Ekman utgår från prostitutionens könsbundenhet, där det främst är kvinnor som säljer sexuella tjänster till manliga sexköpare. Detta förhållande betonar hon genom att hänvisa till uppgifter kring den sexuella människohandeln, vilken, med undantag av en minoritet pojkar som säljs till andra män, består av flickor och kvinnor vilka säljs till män.¹⁰⁴ Som tidigare påpekats är det detta strukturella förhållande som utgör basis av hennes framställning, andra konstellationer som förekommer berörs inte. Ekman beskriver prostitutionen som i grunden patriarkal, med sitt historiska ursprung i förhållandet mellan män och kvinnor. Relationen mellan den prostituerade och sexköparen tolkas utifrån ett könsmaktsperspektiv, där den betraktas som en ojämlig förbindelse som speglar maktrelationerna mellan könen. Detta framgår löpande av språkbruket i hennes framställning, där förbindelsen mellan parterna i prostitutionen beskrivs med uttryck som ”maktförhållande” och ”maktrelation”.¹⁰⁵ En sådan inramning av prostitutionen kan förstås mot bakgrund av den svenska prostitutionskritiken som varit närvarande sedan 1970-talets feministiska debatter. Utgångspunkten för denna prostitutionskritik var att den ger uttryck för bristande jämlikhet mellan könen, ett synsätt som också återspeglats i de offentliga utredningar som företagits i modern tid.¹⁰⁶

Utöver ojämligheten mellan könen framhäver Ekman också att prostitutionen är ett resultat av en ekonomisk ojämlighet. Prostitutionen ramas in utifrån beskrivningar om tuffa livs- och arbetsvillkor, låga inkomster, och inte sällan ett barn som den prostituerade måste kunna försörja i ett annat land. Ekman framhäver exempel från prostitutionen i Amsterdams Red Light District, där kvinnorna behöver ta emot ett flertal kunder per natt enbart för att betala av hyran för rummen som de hyr in sig.¹⁰⁷ Prostitutionen har betraktats som ett tecken på

¹⁰⁴ Ekman, s. 11–14.

¹⁰⁵ Se t.ex. Ekman, s. 35 och 93.

¹⁰⁶ Se Borg, Arne et al, s. 578–583 och SOU 1995:15.

¹⁰⁷ Ekman, s. 53.

ekonomisk och social utsatthet redan under reglementeringstiden. Trots att den dåtida forskningen främst kretsade kring kvinnornas särskilda egenskaper beskrevs fattigdom vara en utlösande faktor för kvinnornas val att prostituera sig, vilket även uttrycktes av teoretiker som Cesare Lombroso och Alexandre Parent-Duchâlet.¹⁰⁸

I motsats till Ekmans strukturella inramning av prostitution tar Östergren en individuell utgångspunkt. Hon betonar prostitutionens mångfald av olika innebörder för individerna som befinner sig i den. Även om det är förhållandet prostituerade kvinnor och manliga sexköpare som behandlas i Östergrens text betonar hon, till skillnad från Ekman, att prostitution inte är könsbundet. Hon poängterar hur den förekommer i olika konstellationer: kvinnor som säljer sex till män, män som säljer sex till kvinnor, kvinnor som säljer sex till kvinnor, män som säljer sex till män och även transpersoner som säljer eller köper sex. Det förstås härav att könsrelationen inte ligger till grund för Östergrens helhetliga förståelse av prostitution, vilket kan kontrasteras mot Ekmans utgångspunkt om prostitutionen som ett patriarkalt fenomen.

Det framgår att Östergren ställer sig kritisk till strukturella teorier om prostitution utifrån vilka den betraktas som en enhetligt kvinnoförtryckande praktik. Hon anser att de ger en ensidigt negativ bild av prostituerade kvinnors erfarenheter och framhåller hur prostitutionens komplexa natur inte kan förstås genom generella teorier om våld och ojämlikhet, vilka hon menar tenderar att ge en förenklad bild. Liknande idéer framkommer när hon citerar en av de prostituerade kvinnorna hon intervjuat, som menar att feminister ”tror att de kan förstå prostitutionen och kvinnorna i den genom att teoretisera kring könsmaktsordningen och mäns våld mot kvinnor och utgå från vad de själva vill och inte”.¹⁰⁹

Östergren poängterar att negativa element förekommer i prostitutionen, däribland våld, hot, tvång, människohandel, självskadebeteende, finansiering av missbruk eller skulder och andra psykologiskt skadliga effekter. Hon förklarar att hon inte är för prostitution eller sexindustrin, och menar att hennes text syftar till att nyansera prostitutionsdebatten. På liknande vis motiverar hon hennes urval av att enbart basera sin framställning på kvinnor med främst positiva erfarenheter, vilka hon menar sällan kommer till tals i prostitutionsdebatten.¹¹⁰

¹⁰⁸ Se Lombroso & Ferrero och Hulusjö.

¹⁰⁹ Östergren, s. 249. Se även Östergren, 49 f, 167–169, 288 och 303.

¹¹⁰ Ibid, s. 15 och 45–50.

Även om Östergren inte förnekar förekomsten av våld i prostitutionen framträder en synlig skiljelinje gentemot Ekmans inramning. Medan våldet fyller en central funktion för Ekmans generella förståelse av prostitution, argumenterar Östergren istället för att det våld som förekommer inte nödvändigtvis behöver ha kopplingar till prostitutionen som sådan. Det relativiseras istället genom att jämföras med våld som sker inom ramen för äktenskapet och andra relationer, där hon betonar att det är *våldet* som bekämpas politiskt, och inte relationer i allmänhet. Det framkommer härav att förekommande våldet betraktas som ett separat problem vilket inte är särskilt avhängigt prostitutionen. Tvärtom argumenterar Östergren för att alla mänskliga möten innebär en fara, och att den kundrelation som förekommer i prostitutionen i många fall är mindre riskfylld än parrelationer. I de sistnämnda är gränserna för sexuella situationer otydliga, och parterna står i ett långvarigt beroendeförhållande till varandra. Den illegala människohandeln förekommer också i olika sektorer, betonar hon, däribland inom jordbruk- och fabriksindustrin.¹¹¹ Följaktligen förstås att inte heller trafficking betraktas som ett problem särpräglat för prostitutionen, och det framgår att Östergren frångår uppfattningarna om prostitution som en i synnerhet farlig och våldspräglad verksamhet.

Östergren kritiserar vidare föreställningar kring prostitutionen som en sammanhållen industri vilken drivs av hallickars och stora bolags ekonomiska intressen. Uppgifter om sexbranschens omfattning ifrågasätts, och de kritiserar för att främst användas av prostitutionsmotståndare som avskräckande propaganda. Hon poängterar samtidigt att en branschens omfattning inte avgör huruvida det är en dålig bransch, och att prostitutionen följaktligen inte bör kritiserar utifrån uppgifter om dess storlek.¹¹² Motsatsvis ramar Östergren in sexindustrin som en mångskiftande bransch vilken består av kommersiella såväl som alternativa och ideella scener.¹¹³ Den beskrivs i termer av ”plastisk och ”formbar”,¹¹⁴ i vilken de prostituerade kvinnorna har ett stort frihets- och handlingsutrymme. De prostituerade har möjlighet att utforma egna villkor för verksamheten, däribland genom att välja vilka kunder de accepterar, vilka tjänster som erbjuds samt prissättningen för utbudet av tjänster.¹¹⁵ Vidare har de möjlighet att utveckla en egen ”nisch” inom branschen. Östergren citerar bl.a. exempel på en prostituerad som ville förbli oskuld och enbart sålde s.k. petting och att många prostituerade

¹¹¹ Ibid, s. 49 f, 167–169 och 198.

¹¹² Ibid, s. 239 ff.

¹¹³ Ibid, s. 236.

¹¹⁴ Ibid, s. 197.

¹¹⁵ Se t.ex. Östergren, s. 192 och 217.

kvinnor är dominanta och enbart utdelar straff till sina kunder.¹¹⁶

Prostitution, liksom pornografi, benämns av Östergren som ”en kommersiell handel med handlingar som har sexuella innebörder för de inblandade”,¹¹⁷ vilket hon understryker är en definition som varken tar ställning till om handlingarna är bra eller dåliga. Definitionen ger varken uttryck för kön- eller maktförhållanden, utan förmedlar en bild av en frivillig avtalsförbindelse mellan likvärdiga avtalsparter. Liknande föreställningar har, som vi ovan sett, också varit närvarande i tidigare perspektiv på prostitution i Sverige. Högsta domstolen betonade i avgörandet NJA 1976 s. 202 prostitutionsavtalets frivilliga karaktär, och i 1981 års offentliga betänkande poängterades att prostitutionsavtalet ingås mellan två myndiga individer. Sådana idéer var även närvarande i riksdagsdebatterna som föregick införandet av sexköpslagen år 1999, där kritikerna av lagförslaget argumenterade för att parterna i prostitutionsförbindelsen är likvärdigt ansvariga.¹¹⁸

Den prostituerade kvinnan som subjekt och objekt

Den prostituerade kvinnan och hennes position är ett centralt tema för prostitutionsdebatterna. I det följande avsnittet aktualiseras därför frågor kring rollerna i prostitutionsförbindelsen. Robert M. Entman har, som inledningsvis påpekat, betonat termer och begrepps inflytande på hur ett ämne ramas in.¹¹⁹ Östergren väljer att använda sig av begreppet sexsäljare. Hon motiverar detta med att termen sexsäljare implicerar att kvinnan *gör* något, snarare än att anspela på vem hon *är* eller vad som görs *mot* henne.¹²⁰ Språkbruket implicerar således att den prostituerade kvinnan i prostitutionen betraktas som ett aktivt subjekt.

Prostitutionen kan utifrån Östergrens beskrivningar förstås som ett arbete vilket kräver en särskild yrkesskicklighet samt personliga egenskaper som t.ex. humor, styrka och ett medmänskligt sinne.¹²¹ Det framgår att det är ett yrke som inte passar alla kvinnor, vilket exemplifieras med citat från en prostituerad kvinna som beskriver det som att: ”har man ingen

¹¹⁶ Östergren, s. 197.

¹¹⁷ Ibid, s. 46 och 197.

¹¹⁸ Se NJA 1976 s. 202, SOU 1981:71 och Eduards, s. 144 f.

¹¹⁹ Entman, ”Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, s. 53 ff.

¹²⁰ Östergren, s. 48 ff.

¹²¹ Se t.ex. Östergren, s. 217 och 293 f.

humor och jävlar anamma och go och rebell i sig har man inget i det här jobbet att göra”.¹²² I Lars Ullerstams sexliberala idéer på 1960-talet framträdde liknande tankegångar, där de prostituerade kvinnorna beskrevs som glädjefulla, generösa och med en talang för service, för vilket de förtjänade hög respekt i samhället.¹²³ Detta kan jämföras med idéerna under reglementeringstiden på 1800-talet, vilka präglades av ett ensidigt fokus på kvinnornas karaktär. De prostituerade kvinnorna förklarades bl.a. vara drivna av egenskaper som lättja och personliga lyxbegär. De betraktades som en särskild kategori av människor som kontrasterades mot vanliga, anständiga kvinnor; en uppfattning som förkroppsligades juridiskt genom reglementeringssystemet. Detta dåtida fokus präglades dock, till skillnad från de föreställningar som kommer till uttryck hos Östergren och Ullerstam, av fördömanden gentemot de prostituerade kvinnorna.

Det har ovan framkommit att Östergren riktat kritik mot användandet av könsförelseteorier för att förstå prostitutionen, vilka ansetts ha en generaliserande effekt. Hon kritiserar vidare tolkningen av prostitutionsförbindelsen som ett maktförhållande för att ålägga kvinnorna en förminskande offer-roll. Att enbart betrakta den kvinnan i prostitutionen som ett sexuellt objekt för den sexköpande mannens syften ger en förminskande bild av hennes aktiva handlande. Därtill menar Östergren att sådana tolkningar framställer prostituerade kvinnor som svaga och oförmögna att förstå sitt eget bästa.¹²⁴ Enligt detta resonemang förstås att det är de teoretiska tolkningarna av prostitutionen som har en objektifierande verkan på de prostituerade kvinnorna, snarare än relationen till sexköparen. Med denna utgångspunkt kritiserar Östergren ord som kvinnohandel och könshandel, vilka hon menar förstärker en idé av prostituerade kvinnor som passiva kroppar. Hon förklarar detta med att:

mest problematiskt ur ett feministiskt perspektiv är att kvinnan på det här sättet reduceras till blott och bart sitt kön. Hon uppfattas inte vara ett subjekt, en handlande och tänkande människa som är förmögen att fatta egna val. Allt det hon gör osynliggörs [...] En kvinna som säljer sex är bara sitt könsorgan.¹²⁵

Ekman diskuterar denna typ av kritik mot prostitutionsmotståndare, enligt vilken maktförståelsen av prostitutionsförbindelsen impliceras innebära ett reducerande av prostituerade kvinnor. Hon försvarar användandet av sådana könsförelseteorier med att utpekandet av en parts utsatthet inte är detsamma som att fördöma denna parts

¹²² Östergren, s. 189.

¹²³ Ullerstam, s. 122 f.

¹²⁴ Se t.ex. Östergren s. 205 och 265.

¹²⁵ Ibid, s. 294.

handlingspotential eller kapacitet som subjekt. Ett maktperspektiv syftar till att belysa samhällsstrukturer, vilka i sig påverkar individens livsvillkor, menar hon. Ekman försvarar således ett strukturellt fokus på vad en grupp utsätts *för*, och understryker att detta inte har att göra med hur individerna *är*. Detta resonemang reflekterar än en gång Östergrens kritik, som just riktar sig till hur teorierna osynliggör hur kvinnorna själva agerar i prostitutionen.¹²⁶

I kontrast till uppfattningen att den prostituerade befinner sig i en underordnad position argumenterar Östergren för att prostitutionsavtalets kommersiella natur tvärtom kan främja ett överläge gentemot sexköparna. Hon beskriver hur avtalet skapar förutsättningar för professionella möten där det är den prostituerade som förhandlar och styr över avtalets utformning. Den prostituerade är också fri att neka kunder som hon inte vill ha kontakt med, betonar hon, och kan även avbryta en påbörjad kundkontakt utan konsekvenser.¹²⁷ De sexköpande männen framstår utifrån Östergrens inramningar som sårbara, rädda, osäkra och nyfikna. Enligt de kvinnor som hon talat med är männen ofta mer i behov av känslomässigt stöd och närhet än av sex. En vanlig orsak att män söker sig till prostituerade kvinnor är att de är för blyga för att ragga efter sexuella förbindelser på uteställen. En annan orsak är att de söker efter sällskap och tillfredsställelse, men är för upptagna för att hinna med en relation. Det kan även bero på att de har en ovanlig sexuell läggning som de skäms över eller inte vågar visa för sin partner eller främmande. När de betalar för sex vågar de leva ut sina sexuella fantasier.¹²⁸ De beskrivningar av prostitutionsförbindelsen som förmedlas av Östergrens inramningar motsätter sig härmed de uppfattningar som präglar svensk prostitutionsförståelse i allmänna debatter, enligt vilka relationen ses som ett manligt exploaterande av kvinnan i prostitutionen.

Utifrån sådana inramningar av sexköparna framträder även idéer om prostitutionens funktionalitet. Då män förklaras som för blyga, upptagna eller avvikande i sin sexualitet för att kunna tillfredsställa sina sexuella behov utanför prostitutionen uppkommer behovet av prostitution. Olika föreställningar om prostitutionens nödvändighet har förekommit i diskurserna kring prostitution genom historien, och kan särskilt hänföras till de idéer som formade reglementeringstiden. Enligt ett funktionalistiskt perspektiv, vilket reglementeringssystemet ger uttryck för, framställs mäns sexualitet som så naturligt kraftfull

¹²⁶ Ibid, s. 188 och 218.

¹²⁷ Ibid, s. 198 och 217.

¹²⁸ Se t.ex. Östergren, s. 172, 188, 190 f, 201 och 210.

att prostitution anses som en samhällsbevarande inrättning. Detta beskrevs under reglementeringstiden med att män utan prostitution inte kunde få utlopp för sina sexuella behov. Trots dåtida fördömanden av prostitutionens moraliska förkastlighet beskrevs den vara nödvändig.¹²⁹ Det fanns, som ovan nämnt, även samtida kvinnor som försvarade prostitutionen utifrån liknande resonemang. De framhöll att prostitutionen innebar ett skonade för övriga kvinnor från eventuella sexuella övergrepp, eftersom männen istället kunde avreagera sig inom ramen för prostitutionen. Även Ullerstams idéer på 60-talet innefattade sådana idéer, där bordeller beskrevs kunna lindra den sexuella nöden i samhället och även syfta till att ge mäns hustrur sexuell lindring.¹³⁰ Gemensamt för samtliga ovanstående idéer är ett fokus på det manliga sexuella behovet, där kvinnorna, såväl de prostituerade som mäns hustrur, betraktas fylla ett manligt sexuellt behov.

Utöver jämförelser mellan prostitution och andra service-inriktade yrken gör Östergren jämförelser till vård- och omsorgsyrken. En inramning av prostitutionens vårdande karaktär förstärks genom framlyftandet av exempel från prostituerade kvinnor, där prostitutionen beskrivits bl.a. i termer av ”kramstöd och kramterapi”¹³¹ och liknats med känslan av närhet som uppstår vid ammandet av små barn.¹³² Det beskrivs även hur prostitutionen kan utgöra ett nöje för de prostituerade kvinnorna, där den exemplifieras som rolig och intressant, innefattande äventyr, resor, humor, närhet och möten med bra kunder.¹³³ Utifrån de exempel som ges förstås kundmöten utifrån en icke-hotfull, trygg miljö och goda kundrelationer. Ett exempel på en sådan inramning är ett exempel från en av de prostituerade kvinnorna, som beskriver:

att komma till mig är som att komma till en kompis. Vi sitter och pratar och diskuterar om olika partier och dricker kaffe. Det är som inga sextidningar och har inget sexsnack om du förstår vad jag menar, utan det är som att komma till en kurator eller vad som helst liksom.¹³⁴

Trots sådana beskrivningar framgår vikten av gränssättning inom prostitutionen. De prostituerade kvinnorna behöver vara duktiga på att styra kundmöten, vilket knyter an till idén att prostitution inte lämpar sig för alla kvinnor, utan är ett yrke som kräver särskilda egenskaper. Prostitutionen kräver förmåga att sätta gränser, tydlighet i kommunikationen med

¹²⁹ GSH 1863:10, s. 23.

¹³⁰ Ullerstam, s. 122 f. Se även Svanström, ”Through the Prism of Prostitution” och Eduards, s. 141 f.

¹³¹ Se Östergren, s. 187. Se även Östergren, s. 263.

¹³² Ibid, s. 216.

¹³³ Ibid, s. 174. Se även Östergren, s. 191 och 216.

¹³⁴ Ibid, s. 183.

kunderna och en personlig styrka för att kunna handskas och förstå de olika männen eller känslomässigt hantera arbetet. Detta behöver även balanseras med skickligheten att vara tillmötesgående och tillfredsställa kundens önskemål, vilket liknas med den lyhördhet som präglar service-yrken i allmänhet. Ett exempel som ges är att de behöver styra dolt, för att inte såra kundernas känsla av manlighet.¹³⁵ Trots att kundmöten generellt ramas in som trygga, där de prostituerade kvinnorna befinner sig i ett överordnat förhandlingsläge, förstås således att prostitutionen anses präglas av en potentiell risk till överskridandet av sådana gränser.

Det framkom ovan att Ekman främst utgår från att prostitutionen grundar sig i den patriarkala ojämlikheten mellan könen, och existerade redan innan kapitalismens utveckling. Samtidigt diskuterar hon den särskilda karaktär som prostitutionen får när den är verksam inom ramen för en kapitalistisk marknadsekonomi. Hon menar att ett kapitalistiskt samhälle, där olika mänskliga handlanden säljs som tjänster på marknaden, resulterar i att den prostituerade kvinnan får rollen av att vara ett säljbart ting jämförbart med andra varor.¹³⁶ Det exemplifieras med hur prostituerade kvinnor marknadsförs i nätannonser eller visas upp i skyltfönster som i Amsterdams Red Light District. Andra exempel som ges för detta fenomen är hur de prostituerade går under fiktiva karaktärsnamn eller hur sexuella handlingar ges särskilda benämningar, vilket Ekman liknar med utbudet på en restaurangmeny. Kritiken mot prostitutionens kommersiella natur har varit närvarande i tidigare svensk prostitutionsforskning och debatt. I den prostitutionsrapport som publicerades separat från 1981 års offentliga betänkande, bl.a. till följd av kvinnorörelsens protester, ansågs prostitutionens kommersiella natur leda till att kvinnan i prostitutionen betraktas som en vara.¹³⁷

I den svenska prostitutionskritiken har en framträdande utgångspunkt varit att den prostituerade beskrivs som avtalets objekt. Det har exempelvis beskrivits hur prostitutionen kan betraktas som en manlig onanihandling i en kvinnas kropp.¹³⁸ Att prostitutionen anses ha en objektifierande effekt på de prostituerade kvinnorna framkommer även utifrån hur kroppen diskuteras i Ekmans framställning. Hon citerar bl.a. en prostituerad kvinna som beskriver hur hon har ”släppt in” man efter man i sin kropp.¹³⁹ Enligt ett sådant synsätt på kroppens

¹³⁵ Ibid, s. 183, 187 f, 192, 217 och 226.

¹³⁶ Se t.ex. Ekman s. 89, 93 f och 102.

¹³⁷ Borg, Arne et al, s. 578–583.

¹³⁸ Se Borg, Arne et al, s. 578–583.

¹³⁹ Ekman, s. 114 f.

funktion i prostitutionen förstås den vara det ting som säljs, eller används och lånas ut, i prostitutionen. Detta kan kontrasteras mot den aktiva roll som Östergren lyft fram hos de prostituerade kvinnorna.

Ekman framhåller att prostitutionsavtalet har en dubbel innebörd för de prostituerade kvinnorna. De beskrivs vara det objekt som säljs, samtidigt som de också är det subjekt som ingår avtalet. Denna dubbelhet utpekar Ekman leda till en rad psykologiska försvarsstrategier, vilka kommer att diskuteras närmare i nästföljande avsnitt. Ekman menar att risken för inre splittringar förstärks av den manliga köparens krav på prostitutionen. Det eftersom sexköparen inte bara efterfrågar tillgången till den prostituerades kropp, utan också förväntar sig att kundmötet antar formen av ett äkta mänskligt, sexuellt möte. Den prostituerade kvinnan förväntas således visa sig upphetsad och entusiastisk, som om hon frivilligt och genuint njuter av den sexuella förbindelsen med köparen. Ekman benämner detta som den sexköpande mannens paradox: han betalar för sexuell tillgänglighet, men vill inte påminnas om att han betalat för den. Han behöver därför känna sig lurad och övertygad om att det sexuella mötet är ömsesidigt. Detta fenomen exemplifierar Ekman genom att lyfta fram kunders recensioner som betygsätter prostituerade kvinnor. De prostituerade kvinnor som beskrivs i termer av att vara mekaniska, uttråkade eller kommersiella ges sämre betyg. Ett annat exempel som Ekman ger på sexköparens långtgående krav på prostituerades engagemang är det fenomen som benämns som "girlfriend experience", en form av prostitution som fått genomslag under 2000-talet. Denna typ av prostitution innefattar inte enbart ett sexuellt möte, utan utgörs av en heltäckande upplevelse av en partnerrelation där parterna umgås en längre period, i vissa fall flera dagar eller veckor. Detta menar Ekman kräver ytterligare känslomässigt engagemang från de prostituerade, då de förutom sexuellt upphetsade och tillgängliga även behöver framstå som romantiska och ständigt närvarande.

Sexualiteten, kroppen och jaget

En avgörande aspekt för förståelsen av prostitution är hur relationen mellan kroppen, sexualiteten och jaget betraktas. Nedan kommer Östergrens och Ekmans inställningar till dessa frågor att diskuteras, samt skiljelinjer i synen på arbetskraft och olika föreställningar om vad det är som säljs i prostitutionen.

Det som säljs i prostitutionsavtalet har av Östergren benämnts som en sexuell tjänst. Detta poängteras även av en av de prostituerade kvinnorna som hon refererar till. Denna kvinna menar att “det är ju viktigt att hålla isär att det är en tjänst vi säljer och inte en kropp, och den tjänsten kan ju utföras oerhört kliniskt och distanserat”.¹⁴⁰ Östergren utvecklar sådana tankegångar genom att bl.a. hänvisa till den norska sociologen och prostitutionsforskaren Mary-Len Skilbrei. Här framhålls att kvinnor med arbetarklassbakgrund, vilket ofta är fallet hos prostituerade, har ett mer instrumentellt och avslappnat förhållningssätt till sin sexualitet än kvinnor med medelklassbakgrund. Sex kan utifrån denna utgångspunkt betraktas som en bytesvara mot pengar eller för att uppnå mål utan att den personliga integriteten tar skada. Medelklasskvinnors oförståelse för ett instrumentellt användande av sexualiteten i prostitutionen kan enligt detta resonemang bero på kulturella skillnader, som romantiserade föreställningar kring sexualitet.¹⁴¹

För att förstå hur prostituerade kvinnor påverkas av prostitutionen drar Ekman istället paralleller till den marxistiska teoretikern Georg Lukács. Hon hänvisar till det reifikationsbegrepp som Lukács utvecklar i *Historia och klassmedvetande* (1923) som avser det kapitalistiska systemets effekter på det mänskliga psyket. Ekman beskriver, med utgångspunkt i Lukács teori, hur ett kapitalistiskt system ständigt behöver förvandla mänskliga behov och aktiviteter till varor, däribland områden som arbete, bostäder, vård, skola och kultur. Mänskliga och personliga förmågor som att skapa, tänka, lära eller intelligens och effektivitet omvandlas till arbetskraft vilken betraktas som ett separat ting från det privata jaget. Denna syn på arbetskraft skiljer sig från slavsamhället, där det var slaven som såldes i sin helhet. För den fria arbetaren i ett kapitalistiskt system uppfattas istället arbetskraften som en ägodel som människan besitter vilken i sin tur kan bytas ut mot pengar. Ekman framhåller, med hänvisning till Lukács, hur denna mekanism leder till en psykologisk alienering hos arbetaren eftersom dennes förmågor och egenskaper avskiljs från det egna jaget.¹⁴²

Ekman diskuterar vidare hur prostitutionen förhåller sig till reifikationsbegreppet. Hon menar

¹⁴⁰ Östergren, s. 160.

¹⁴¹ Ibid, s. 218 f.

¹⁴² Ekman, s. 94 ff. och 105. För vidare läsning av denna teori, se Lukács, György, *Historia och klassmedvetande: studier i marxistisk dialektik*, 2. uppl., Cavefors, Staffanstorps, 1971[1970].

att det i prostitutionen är sexualiteten som behandlas som arbetskraft, vilken den prostituerade kvinnan tvingas. Ekman kritiserar av denna anledning språkbruk med termer som *sexuell tjänst*, vilket hon menar förstärker uppfattningen om att sexualiteten är ett fristående ting som är möjligt att separera från det egna jaget. Hon motsätter sig användandet av sådana begrepp, vilka hon betraktar som en abstrahering av vad som egentligen sker i prostitutionen. Hon beskriver detta med att:

när en människa har sex är hon i högsta grad en människa och kanske mer än någonsin en kropp. Men när sexet blir en vara, så börjar det uppträda i alla möjliga konstiga sammanhang. Det rycks ut ur människorna och tycks gå runt av sig självt och byta sig mot andra varor”.¹⁴³

Det framgår härmed att Ekman inte anser det vara möjligt att ägna sig åt prostitution utan att det privata jaget påverkas. Prostitutionens mekanismer, där sexualiteten behandlas som en vara, anses istället framtvunga en långtgående reifikation av den prostituerades sexualitet. Ekman förklarar vidare hur den prostituerade strävar efter att upprätthålla en distinktion mellan jaget och det sex som säljs som i realiteten är omöjlig, och att det är sådana försök till avståndstaganden som resulterar i psykologiska konsekvenser som inre splittringar och dissociation. Hon gör också kopplingar till statistik kring prostitution och posttraumatisk stress. Här refereras bl.a. en undersökning där majoriteten prostituerade uppgav sig ha lidit av posttraumatisk stress, och prostitutionsforskning som likställt prostituerade kvinnors posttraumatiska stress vara i klass med den hos flyktingar och krigsveteraner som upplevt tortyr.¹⁴⁴ Denna psykologiska mekanism framhävs även genom exempel från prostituerade kvinnor som beskriver hur de i försök att skydda sin identitet i prostitutionen föreställt sig vara någon annanstans och att försöka att inte tänka på det som sker. Andra strategier för att dissociera sig från prostitutionen som tas upp är användandet av alkohol och droger eller fysiska gränssättningar som att vissa kroppsdelar inte får röras eller kyssas, samt att gå in i alternativa roller och identiteter.¹⁴⁵ Hon refererar även till en prostituerad kvinna som upplevde sig ha förlorat sig själv och sin personliga integritet i prostitutionen, vilket Ekman kommenterar med att “distinktionen var omöjlig att upprätthålla: kroppen visade sig vara mer än så, den visade sig vara jaget självt, själen”.¹⁴⁶

¹⁴³ Ekman, s. 94.

¹⁴⁴ Ibid, s. 81 och 104. Här återgivit efter Ekmans beskrivning, se mer om denna undersökning i Ross, Colin A., ”Dissociation Among Women in Prostitution”, ur Farley, Melissa (red), Prostitution, Trafficking and Posttraumatic Stress, s. 205 f.

¹⁴⁵ Ekman, s. 96 ff.

¹⁴⁶ Ibid, s. 115.

Mot bakgrund av Ekmans exempel och beskrivningar av prostitutionens psykologiska effekter på de prostituerade kvinnorna förstärks hennes negativa inramning av prostitutionen. Det förstås att hon inte enbart vänder sig mot prostitutionens eventuella negativa konsekvenser, så som förekomsten av våld, utan att prostitutionen i sig ses som nedbrytande. Idéer om att prostitutionen har en känslomässigt avtrubbande effekt framkom redan i 1970-talets prostitutionsforskning, vilket t.ex. belystes i Sven-Axel Månssons och Stig Larssons rapport ”Svarta affärer” i samband med det s.k. Malmöprojektet. Månsson och Larsson menade dock även att prostitutionen var känslomässigt avtrubbande för de sexköpande männen, och bedömdes således vara skadlig för alla parter, för synen på sexualitet och för samhället i stort.¹⁴⁷

Det har ovan diskuterats hur Östergren lyft fram att sexualiteten i prostitutionen kan ha en instrumentell karaktär, och att den kan betraktas som en tjänst möjlig att utföra distanserat utan negativ inverkan på det privata jaget. Som påpekat inledningsvis menar dock Östergren att prostitutionen kan ha en mångfald av olika innebörder för individerna i den. Prostitutionen kan därför också präglas av närvaro och ett personligt engagemang, menar hon. Detta framgår bl.a. när hon refererar en prostituerad om att ”man kan medagera [i utförandet av den sexuella tjänsten] om man är intresserad eller avstå”.¹⁴⁸ Enligt detta synsätt förstås att det är den prostituerade kvinnans egna val att avgöra hur hon vill förhålla sig till det som sker i prostitutionen. Östergren ger vidare exempel på prostituerade kvinnor som har ett genuint intresse att lära känna, uppleva och ta hand om kunderna, för vilka sexuella kundmöten beskrivs som äkta, mänsklig samvaro.¹⁴⁹ Av en sådan inramning förstås att prostituerade kvinnor inte nödvändigtvis vill distansera sig från sina kundmöten. Medan Ekman kritiserar prostitutionens krav på närvaro, vilken anses framtvunga psykologiska avståndstaganden, framställs närvaron i prostitutionsförbindelsen hos Östergren således ha en ömsesidigt positiv potential.

Det beskrivs av Östergren även att den prostituerade kvinnans egen sexuella läggning har betydelse för om de trivs med att sälja sex.¹⁵⁰ Hon ger exempel på kvinnor som sökt sig till prostitution pga. spänningen det innebär att ha sex med okända personer. Andra exempel som

¹⁴⁷ Månsson & Larsson, *Svarta affärer*; Månsson, s. 24–37.

¹⁴⁸ Östergren, s. 160.

¹⁴⁹ Se t.ex. Östergren, s. 174, 191 och 216.

¹⁵⁰ *Ibid*, s. 174 och 180.

ges är hur erfarenheterna i prostitutionen gett kvinnorna egen sexuell tillfredställelse, utgjort ett sexuellt experimenterande eller tillfört inspiration till det privata sexlivet.¹⁵¹ Ett sådant synsätt skiljer sig mot den feministiska prostitutionskritik som grundar sig i ett könsmaktsperspektiv, enligt vilket utgångspunkten är mannens sexualitet, och den prostituerade kvinnan endast anses *användas* för mannens sexuella syften. Prostitutionsdebatterna under reglementeringstiden präglades, som ovan framkommit, av en avsaknad av diskussioner kring de sexköpande männen. Det ansågs istället vara kvinnornas lösaktighet och lättja som förledde kvinnor att söka sig till prostitution. Även om detta speglar idén om att de prostituerades egen sexualitet bidrar till deras val att prostituera sig bör det dock understrykas att detta perspektiv, till skillnad från Östergrens, uttryckte en fördömande inställning till kvinnornas sexualitet.¹⁵²

Av Östergrens diskussioner framkommer ytterligare en innebörd av prostitutionen för de prostituerade kvinnorna, vilken markant skiljer sig från Ekmans utgångspunkter. Medan Ekman lyft fram de psykologiskt skadliga effekterna som prostitutionen medför, resonerar Östergren från att den kan ha en psykologiskt stärkande funktion för den prostituerade kvinnan. Prostitutionen kan generellt leda till ökat självförtroende inom ramen för den uppskattning som ges i den, vilket hon exemplifierar med en kvinna som beskriver att hon som ung tjej, med en tuff bakgrund; ”fann ett sätt att leva mitt liv. Jag såg till att bli någon, att bli bra på något”.¹⁵³ Även för kvinnor med en bakgrund av sexuella övergrepp beskrivs prostitutionen kunna ha en helande funktion. Östergren argumenterar för att prostitutionen kan vara ett sätt att återta kontroll över sexuella situationer och att erfarenheter med kunder som behandlar kvinnorna väl kan ha en positivt, psykologiskt omvändande effekt.¹⁵⁴

Feministerna och staten

Det har av Östergrens inramning framkommit att prostitutionen kan innebära ett stort frihets- och handlingsutrymme för de prostituerade kvinnorna, och sexbranschen har beskrivits som en bransch med möjligheter för kvinnor att utforma egna villkor. Det har även framgått att

¹⁵¹ Se t.ex. Östergren, s. 173 f, 191, 215 f och 263.

¹⁵² Se GSH 1863:10 s. 25, Hulusjö och Lombroso & Ferrero.

¹⁵³ Östergren, s. 257. Se även s. 214.

¹⁵⁴ Ibid, s. 214.

prostitution är ett yrke som kräver särskild yrkeskompetens och personliga egenskaper, däribland kundvänlighet, tydlighet och förmåga att upprätthålla gränser, och att det därför är en sysselsättning som inte lämpar sig för alla kvinnor. De exemplifierande prostitutionserfarenheter som har framhävts vittnar om positiva kundmöten med sårbara sexköpare, varför prostitutionen utifrån Östergrens inramningar framstår som en trygg miljö. Östergren har även betonat att prostitutionen kan ha en mångfald av innebörder för olika individer. Den kan betraktas som enbart ett arbete och utföras som en distanserad tjänst. Den kan också utgöra ett genuint mänskligt möte, och hänföras till den prostituerades egna intressen eller sexualitet.¹⁵⁵

Det nämndens inledningsvis att inramningen av ett ämne gynnar särskilda tolkningar av ämnets problemdefinition, orsakstolkning, etisk bedömning och åtgärdsrekommendation.¹⁵⁶ Jag kommer i detta avsnitt att diskutera huruvida dessa delar kan identifieras i Östergrens inramning med utgångspunkt i Robert M. Entmans ramverksbegrepp, samt hur dessa delar kan relateras till de idéer om prostitutionen som framkommit ovan.

Med utgångspunkt i de positiva skildringar som framlyfts i Östergrens inramning av prostitution, som särskilt understrukt den som ett frivilligt val, är det kanske föga förvånande att prostitutionen inte särskilt utpekats som ett problem. Istället problematiseras de aktörer och regleringar som hindrar kvinnorna från detta val. Ett helhetligt motverkande av prostitutionens existerande betraktas enligt detta synsätt som en inskränkning av kvinnans handlingsutrymme och individuella fri- och rättigheter, och beskrivs därav även som ett nekande till kvinnors jämställdhet. Mot bakgrund av prostitutionskritikens starka inflytande i Sverige, såväl akademiskt, juridiskt som i allmänna debatter, står Sverige i fokus för Östergrens kritik. Prostitutionsmotståndet framställs som en hegemoni som upprätthålls av såväl forskare, politiker och myndigheter som intresseorganisationer, journalister och opinionsbildare i media och av den feministiska kvinnorörelsen i Sverige. Hon beskriver även prostitutionsmotståndare i termer av makthavare, och motståndet betraktas som en form av maktutövning som systematiskt nedtystrar positiva prostitutionserfarenheter och på denna grund upprätthåller en hegemoniskt negativ bild av prostitution.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Se t.ex. Östergren, s. 160, 172 ff., 180, 188 ff., 201, 210–219 och 263.

¹⁵⁶ Entman, ”Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, s. 52.

¹⁵⁷ Östergren, s. 160 ff., 205 och 269–294.

Den svenska prostitution modellen, som kriminaliserat sexköp och syftar till att motverka prostitutionens omfattning, kontrasteras av Östergren mot länder som Tyskland och Nederländerna. I dessa länder har prostitutionen legaliserats, och de politiska, feministiska debatterna har i större utsträckning argumenterat för att prostitution bör betraktas som ett legitimt yrkesval. Östergren beskriver detta som att kvinnors rättigheter och arbetsvillkor står i fokus i andra länder, medan den svenska kvinnorörelsen förstås som förmyndande.¹⁵⁸ Denna problembild förstärks av Östergrens inramning när hon framhäver exempel från sina konversationer med prostituerade kvinnor. Hon hänvisar bl.a. till en kvinna som på Östergrens fråga om de prostituerade kvinnorna upplever sig vara offer för sexköpande män, svarat att det i själva verket är staten som de är offer för.¹⁵⁹ Den kritik av sexköpslagen som Östergren framhåller riktar sig till stor del till den minskade kundtillgång som lagen medför, vilket försvårar för de kvinnor som vill försörja sig på prostitution eftersom de behöver måste sänka kraven på vilka kunder de accepterar och därför söka sig till farligare miljöer.¹⁶⁰ Detta kan förstås mot bakgrund av sexköpslagens politisk-ideologiska och juridiska kontext, då ett av lagens primära syften var dess avskräckande effekt för båda parter, ett led i ett bredare syfte om att minska prostitutionens omfattning.¹⁶¹ Utifrån detta förstås att Östergren är kritisk mot lagen i dess själva resonemang, och lagens utgångspunkter betraktas som förmyndande.

Ett ytterligare problem som Östergren lyfter fram är prostitution motståndets stigmatiserande effekt på de prostituerade kvinnorna. Hon argumenterar för att benämmandet av prostitution som en kvinnoförtryckande praktik leder till att de prostituerade kvinnorna betraktas som passiva offer istället för handlande subjekt. Detta kan förstås mot bakgrund av hur Östergren ramat in de prostituerade kvinnorna, där de skildringar och exempel som getts fokuserat på kvinnornas aktiva val och handlanden i prostitutionen. Att utpeka kvinnornas position som utsatt eller förtryckt anses av denna anledning reducera kvinnornas kapacitet till egna livs- eller yrkesval och vara ett tecken på bristande respekt för den yrkeskunnighet och styrka som kvinnorna besitter.¹⁶² Det är således tolkningarna av prostitutionen som anses ha en objektifierande effekt, vilket Östergren beskriver som:

man kan undra för vem sexsäljaren symboliserar sitt kön? Inte för sexköpare, för det är många män som köper något annat än bara tillgång till ett sköte. Inte för sexsäljarna själva, för de ser sig själva som mycket

¹⁵⁸ Ibid, s. 246.

¹⁵⁹ Ibid, s. 227. Se även Östergren, s. 206 f och 229.

¹⁶⁰ Se t.ex. Östergren, s. 163 och 263.

¹⁶¹ Se Liinason, s. 100 ff.

¹⁶² Se Östergren, s. 162 ff., 202, 205, 220, 230, 284 och 294.

mer än så. Nej, det är för betraktaren, för forskaren och prostitutionsmotståndaren, som sexsäljaren är objektet och könet”.¹⁶³

Östergren förklarar vidare hur de prostituerade kvinnorna känner sig omyndigförklarade pga. den offer-roll som det svenska prostitutionsmotståndet och sexköpslagen anses ha tillskrivit dem, vilket framhävs genom refererandet till kvinnornas utsagor. Hon riktar särskild kritik till att kvinnor med positiva prostitutionserfarenheter avfärdas i debatter om prostitution, och att sexköpslagen har försvårat situationen för prostituerade kvinnor. Med dessa utgångspunkter gör Östergren argumenterar Östergren för att kvinnorörelsen svikit de prostituerade kvinnorna, ett resonemang som vittnar om Östergrens etiska bedömningar av prostitutionsmotståndet. Hon tolkar det som att feminister markerat ett avståndstagande till s.k. fallna kvinnor.¹⁶⁴ Detta uttryck är hämtat från reglementeringstidens fördömande av prostituerade kvinnor. Det moderna prostitutionsmotståndet associeras således till ett traditionellt, historiskt prostitutions- och kvinnoförakt. Liknande associationer till reglementeringstiden framgår av Östergrens inramning när hon refererar till hur motståndet mot prostitution kan liknas med sjukdomsförklaranden, eller hur ett prostituerade kvinnors beteenden fördöms för att vara avvikande eller onormalt.¹⁶⁵

Den svenska jämställdhetspolitiken och kriminaliserandet av sexköp relateras vidare till en politisk agenda kring Sveriges nationella identitet. För en sådan tolkning hänvisar Östergren till forskare som socialantropologerna Don Kulick och Annika Rabo. Den svenska sexköpslagen antas syfta till en moralisk rättfärdighet gentemot andra nationer, en högfärd som utpekats utgöra ett svenskt karaktärsdrag.¹⁶⁶ Hon associerar även prostitutionsmotståndet till kulturella normer om svenskhet. En möjlig faktor bakom den negativa inställningen till prostitution som tas upp är avund gentemot kvinnor som väljer en annan livsstil, med potentiellt bättre ekonomiska möjligheter, vilket beskrivs av en av de kvinnor som Östergren refererar till. Prostitutionsmotståndare beskrivs i detta fall som förespråkare för ett s.k. ”svensson-liv”.¹⁶⁷

¹⁶³ Ibid, s. 293 f.

¹⁶⁴ Ibid, s. 231 och 308.

¹⁶⁵ Ibid, s. 230 f, 246 och 308.

¹⁶⁶ Östergren, s. 207 f. Se för vidare läsning Kulick, Don, ”Sex in the New Europe: The Criminalization of Clients and Swedish Fear of Penetration”, *Anthropological Theory*, 3(2):199–218, 2003; Kulick, Don (red.), *Queersverige*, Natur och Kultur, Stockholm, 2005 samt Annika Rabo i Shore, Cris & Susan Wright (red.), *Anthropology of policy: critical perspectives on governance and power*, Routledge, London, 1997.

¹⁶⁷ Ibid, s. 210.

En annan orsak till prostitutionsmotståndet som Östergren framhåller är normer om sexualitet. För en sådan tolkning hänvisar hon till socialantropologen Gayle Rubins teorier om sexualfientlighet. Det framhålls att sexualfientliga tankemönster reproduceras även av feministiska rörelser som uppfattar sig vara progressiva. Exempel på sådana tankemönster är att sexualiteten ges en överdriven och negativ förståelse, enligt Rubins teorier. Sexualiteten ses som en farlig och destruktiv kraft som döms hårdare än andra aspekter av mänskliga handlanden, och icke-normativt sex som anses bryta mot en sexuell standard bedöms särskilt hårt.¹⁶⁸ Med hänvisningar till sociologen Mary-Len Skilbrei har det även framgått att Östergren relaterat prostitutionsmotståndet till romantiserade föreställningar kring sexualitet. Dessa kan enligt Skilbreis resonemang hänföras till medelklassens sexualmoral, och vara en orsak till motviljan mot att förstå det s.k. instrumentella förhållningssättet till sexualitet som prostitutionen anses avspegla.¹⁶⁹ Östergren exemplifierar en sådan sexualmoral bl.a. genom att lyfta fram citat från svenska, socialdemokratiska politiker som Margareta Winberg om att ”sex och kärlek inte ska utsättas för kommersiell exploatering”¹⁷⁰ och Ulrica Messing om att sex ”hör hemma i en kärleksrelation”.¹⁷¹ När Östergren tillämpar teorier om sexualfientlighet på prostitution behandlas den som en sexualitet, och kan på så sätt betraktas som en fördömd, icke-normativ typ av sex. Den kan då liknas med andra sexuella handlanden, så som one-night-stands.¹⁷² Även akten att köpa sexuella tjänster framstår som en avvikande form av sexualitet, då Östergren jämför hur fördömandet av sexköpande män liknas vid hur homosexualitet historiskt har betraktats som en sexuell perversion.¹⁷³ När prostitutionsmotståndet associeras med traditionell, sexualfientlig moralism framträder återigen associationer till historisk sexualfientlighet och konservatism. Detta motsvarar dock snarare idéer från reglementeringstidens moraliska fördömanden av prostituerade kvinnor och den politisk-konservativa prostitutionskritikens sexualmoraliska argumentation, än kvinnorörelsens historiska kritik av den manliga exploateringen av kvinnors kroppar för mäns sexuella syften.¹⁷⁴

Östergren menar även att föreställningar om mäns sexualitet, vilka hon utpekar vara en

¹⁶⁸ Ibid, s. 31 ff. För vidare läsning om Gayle Rubins teorier om sexualitet, se Rubins bidrag i Vance, Carole S. (red.), *Pleasure and danger: exploring female sexuality*, Pandora, London, 1992.

¹⁶⁹ Se Östergren, s. 218 f.

¹⁷⁰ Ibid, s. 38.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Se t.ex. Östergren, s. 199 och 215.

¹⁷³ Ibid, s. 308.

¹⁷⁴ Jfr GSH 1863:10, s. 23 och Månsson, s. 31 ff.

möjligt bidragande orsak till prostitutionsmotståndet. Hon uttrycker det som att motståndet tar utgång från sexuell essentialism och föreställningar om att mäns sexualitet ”i grunden är oetisk och våldsam”.¹⁷⁵ Ett sådant resonemang utvecklar Östergren genom att hänvisa till antropologen Carol Vance och hennes teorier om att feministisk sexualpolitik präglas av idéer kring manlig sexualitet och kvinnlig försvarslöshet. Mannens sexuella natur anses vara aggressiv, okontrollerbar och farlig, vilket skapar idén om att kvinnor behöver rättsligt beskydd. Detta är enligt Östergren vad den svenska kvinnorörelsen arbetat för. Genom att dra paralleller mellan våld och prostitution, och genom att betrakta de prostituerade kvinnorna som offer, framförs behovet av statligt beskydd. Det är sådana tankemönster som Östergren menar har motiverat sexköpslagens införande.¹⁷⁶ Även Eduards poängterar att svensk jämställdhetspolitik utgår från en föreställning om statligt beskydd. Sexköpslagens kriminaliserande av enbart den sexköpande parten grundar sig i tolkningar om den sexsäljande parten som den utsatta, svagare parten i avtalet, som följaktligen blir lagens skyddsobjekt.¹⁷⁷

Den kritik som Östergren riktar mot sexköpslagen och det prostitutionsmotstånd som strävar efter att reducera prostitutionens omfattning kan förstås mot bakgrund av Östergrens inramning av prostitution. Hon har, som diskuterats inledningsvis, framhävt prostitutionen som ett frivilligt val och innebärande av olika positiva element för de prostituerade kvinnorna, så som självbestämmande, möjligheter till egna arbetsvillkor och känslan av sexuell kontroll. Mot denna bakgrund betraktas prostitutionen som en fri- och rättighet som reduceras av inskränkande lagstiftning. Följaktligen är Östergren åtgärdsrekommendation en avkriminalisering av prostitutionen. Denna utformning särskiljer sig från de legaliseringsmodeller som utformats i Tyskland och Nederländerna, där prostitutionen inordnas under bransch-regleringar. Östergren menar att dessa former av legalisering, vilka innefattar särskilda krav på tillstånd och registrering, riskerar att begränsa aktörers och grupperns möjligheter att etablera sig i branschen. En total avkriminalisering, vilket Östergren argumenterar för, innebär istället att prostitutionen helt likställs med andra yrken och inte regleras av några särskilda föreskrifter utanför det allmänna, arbetsrättsliga regelverket.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Östergren, s. 199.

¹⁷⁶ Ibid, s. 300 f.

¹⁷⁷ Se Eduards, s. 149 ff., 158 och 177 och prop. 1997/98:55.

¹⁷⁸ Östergren, s. 306 ff.

Sexindustrins lakejer

Det har i de föregående avsnitten framkommit hur Ekman, i linje med den svenska, prostitutionskritiska forskning som presenterats ovan, ramat in prostitutionen utifrån ett strukturellt maktperspektiv. Ekmans har framhävt prostitutionens könsbundenhet och utpekat den som ett uttryck för en patriarkal ordning mellan könen. Prostitutionen förstås vara något som görs mot den prostituerade kvinnan, vilket särskilt impliceras utifrån ett språkbruk där sexköparen exempelvis benämns som den potentiella förövaren. Ekman har även betonat prostituerade kvinnors försvarsstrategier och diskuterat kopplingar mellan prostitutionen och psykologiska följder som posttraumatisk stress. I detta avsnitt kommer jag, mot bakgrund av Robert M. Entmans ramverksbegrepp, att diskutera huruvida särskilda problemdefinitioner, orsakstolkningar, etiska bedömningar och åtgärdsrekommendationer framträder hos Ekman.

Den problembild som framträder hos Ekman riktas implicit till prostitutionens existens, vilket är förståeligt utifrån utgångspunkten att prostitution grundar sig i en patriarkal maktobalans. Hon problematiserar därför de debatter som ger prostitutionen legitimitet och som stödjer statliga legaliseringar av den. Särskild kritik riktar hon mot den diskurs som benämner prostitution som sexarbete, vilken hon menar har en normaliserande effekt. Till följd av en feministisk retorik har denna argumentation vunnit stöd både i feministiska kretsar och hos en bredare allmänhet, påpekar hon.¹⁷⁹ Den problemdefinition som framgår av Ekmans inramning kan därmed hänföras till de diskursen som försvarar prostitutionen, eftersom den bidrar till dess fortsatta förekomst och expanderings.

Det framgår vidare av Ekmans inramning att försvaret för prostitution grundar sig i det patriarkala kravet på kvinnors sexuella tillgänglighet för män, i kombination med näringslivets och sexindustrins ekonomiska intressen. Prostitutionslagstiftning som den svenska sexköpslagen verkar som hinder för industrins möjlighet att etablera sig. Ekman menar att det är utifrån denna problembild som diskursen om sexarbetaren uppstått, i syfte att ge prostitutionen moralisk och politisk legitimitet,¹⁸⁰ vilket kan tolkas som hennes primära orsakstolkning till diskursens uppkomst. En sådan förståelse kan ses mot bakgrund hur Ekman framhävt de organisationer som antas driva sexarbetares frågor och dess kopplingar

¹⁷⁹ Se Ekman, s. 17 ff., 81 ff. och 116.

¹⁸⁰ Ibid, s. 11 ff., 53 ff. och 76.

till sexindustrin, genom exempelvis finansiering och representation. Ekman gör även paralleller till hur porrindustrin finansierat forskning som argumenterar mot pornografins potentiellt negativa effekter.¹⁸¹

För att förklara hur sexarbetarrörelsen vunnit gehör inom feministiska grupper hänvisar Ekman till dess diskursiva retorik och användandet av ett språkbruk som appellerar till diverse politiska grupper. Exempel som ges är hur hänvisningar till individernas fria val och framställningar av den prostituerade som entreprenör vädjar till liberala kretsar. För HBTQ-rörelsers och sexliberalers sympatier beskrivs prostituerade som en avvikande, sexuell minoritet vilket exempelvis kan jämföras med förtrycket av homosexualitet. Ekman exemplifierar även hur argument om prostituerade kvinnors rätt att organisera sig, bilda fackföreningar och verka för bättre arbetsvillkor appellerar till arbetarrörelsen och socialistiska grupper. Det feministiska stödet omfattar debattens argument om kvinnors rätt till självbestämmande och frihet över sin egen kropp.¹⁸²

Ekman's orsakstolkningar till diskursens existens kan även skönjas när hon relaterar den till samtida nyliberalism. Hon förklarar det nyliberala systemets rädsla för prostitutionskritiken med att: ”den nyliberala ordningen hatar offer, liksom alla system som accepterar ojämlikheter. Att tala om den utsatta människan – den sårbara människan – pekar nämligen på behovet av ett rättvist samhälle”.¹⁸³ Genom att istället betrakta utsatta grupper, däribland prostituerade, som självständiga, aktiva subjekt döljs behovet av förändringar för ett rättvisare samhälle. Ekman argumenterar vidare för att en samtida, postmodernistisk relativism har influerat även den politiska vänstern. Det beskrivs som ett inflytande vilket inneburit en förskjutning från kritiken av strukturella orättvisor till ett omtolkande av uttryck i rådande ordningen som rebelliska handlingar med frigörande potential. Detta exemplifieras med hur queer-teorier fick inflytande i feministisk teori på 90-talet. Hon menar att detta utgjorde ett ideologiskt skifte från fokus på strukturella, patriarkala förtryck till framlyftandet av avvikande beteenden vilka beskrevs som normbrytande. På samma sätt omtolkades prostitutionen, förklarar hon. I kontrast till att betrakta prostitutionen som ett strukturellt förtryck anses den enligt ett sådant perspektiv gå emot den normativa ordningen och hyllas

¹⁸¹ Ibid, s. 55–76.

¹⁸² Se t.ex. Ekman, s. 14, 37 och 82.

¹⁸³ Ibid, s. 33.

som ett normbrytande, revolutionärt beteende.¹⁸⁴

Det framhävande och hyllande av prostituerade kvinnor som förekommer i diskursen om sexarbetet tolkar Ekman som en yttring av ett dolt förakt. Hon beskriver det som att genom framställandet av den prostituerade kvinnan som en viss typ av beundransvärd individ med särskilda karaktärsdrag ”görs levnadsvillkor [...] till identitet och sedan till fetisch”.¹⁸⁵ Hon motsätter sig argumentationen, och framhåller istället att:

I absolut mening finns inga horor. Det finns människor som är i prostitution, för längre eller kortare tid. De är inga »typer«, inga karaktärer. De är människor som hamnat i en viss situation.¹⁸⁶

Hennes kritik mot prostitutionspositiva diskurser följer av den inramning som presenterats ovan, som utgår från att prostitutionen, förutom ett generellt maktförhållande mellan könen, bottenar i en social och ekonomisk utsatthet. I denna förståelse framträder en tydlig skiljelinje gentemot Östergrens argumentation, som istället lyfter fram prostitutionen som ett individuellt val, vilket grundar sig i personliga omständigheter, egenskaper och preferenser. Medan Ekman är kritisk mot framlyftandet av sådana idéer som en fetischerande av prostituerades ekonomiska utsatthet antar Östergrens kritik en motsatt form. Hos Östergren är det istället de strukturella teoriernas övergripande tolkningar av prostitutionen som ifrågasätts för att osynliggöra kvinnornas individuella kapacitet och förmågor.

Mot bakgrund av hur Ekman ramat in prostitutionen som psykologiskt nedbrytande riktar hon ytterligare kritik mot argumentationerna om sexarbetaren. Utifrån dessa resonemang framgår även Ekmans etiska bedömning av diskursen. Det som i debatterna hyllas som prostituerade kvinnornas styrka betraktas enligt Ekmans resonemang kring prostitutionens reifikation vara synonymt med försvarsmekanismer som inre splittringar och dissociation. Genom att hylla kvinnornas förmåga till gränssättning upphöjs i själva verket deras försök att distansera sig, menar Ekman. Hon bedömer därför diskursen som en ”oerhört grym” politisk ideologi.¹⁸⁷ Den ramas även in som oetisk i sitt själva syfte, eftersom hon argumenterar för att den ger politiskt stöd åt de avkriminaliserings- och legaliseringsprocesser som banar väg för sexindustrins existens och expansion.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Se Ekman, s. 84 ff. och 119 f.

¹⁸⁵ Ibid, s. 46, se även s. 41 ff.

¹⁸⁶ Ibid, s. 47.

¹⁸⁷ Ibid, s. 117.

¹⁸⁸ Ibid, s. 116 f.

I enlighet med den negativa inramning som diskuterats ovan, av såväl prostitutionen som de resonemang som understödjer den, uttrycker Ekman sitt stöd för den svenska lagstiftningsmodell som kriminaliserar sexköp. Hennes åtgärdsrekommendation är följaktligen att verka för att fler länder implementerar liknande prostitutionslagstiftning och därigenom även sträva efter att minska prostitutionens omfattning på global nivå. Ekman poängterar hur sådana tendenser är förekommande i den globala debatten. Detta exemplifierar hon med att Norge och Island antagit liknande regleringar, och att problematik kring trafficking som följd av legaliserad prostitution diskuteras globalt.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Ibid, s. 123. Det bör tilläggas att fler länder implementerat prostitutionslagstiftning som likt den svenska kriminaliserar sexköp sedan Ekmans bok utgavs, däribland Nordirland år 2015 och Frankrike år 2016.

Slutdiskussion

Inledningsvis ställdes frågor om föreställningar i samtida prostitutionsdebatter och hur dessa kan förstås utifrån svensk prostitutionshistoria. De skilda perspektiv på prostitution som framkommit hos Ekman och Östergren präglas av olika förståelser kring teman som sexualitet, arbetskraft, kropp, individ, frihet, struktur och makt och hur detta förhåller sig till prostitutionen. Jag kommer nedan att återknyta till och fördjupa diskussionen av dessa idéer, samtidigt som deras inramningar av prostitution kommer att analyseras i relation till en svensk, historisk kontext.

En särskilt uppenbar skillnad i Ekmans och Östergrens inramningar av prostitution är förståelsen av prostitutionens maktbalanser. Ekman utgår från ett könsmaktsperspektiv och betonar prostitutionsavtalets könsbundenhet, där det främst är män som köper sex av kvinnor. Ekman utgår från en maktbalans där den prostituerade kvinnan befinner sig i ett underordnat maktförhållande till den manliga sexköparen. Det framgår även att den prostituerade kvinnan förstås som prostitutionsavtalets objekt, vilket Ekman understryker genom att beskriva prostitutionens varukaraktär och framhäva hur prostituerade kvinnor visas upp i skyltfönster för förbipasserande turister. De maktbalanser som framkommit i Östergrens inramningar av prostitutionen framstår snarare som motsatta. Hon har framhållit hur de prostituerade kvinnorna förhandlar och styr över sina kundmöten och prostitutionsavtalets innehåll, och särskilt argumenterat för att de prostituerade kvinnorna bör ses som aktiva, handlande subjekt. Det har inledningsvis poängterats hur framhävandet av information, genom exempel, beskrivningar och associationer, påverkar mottagarens förståelse av ämnet. I Östergrens framställning ges de sexköpande männen rollen av att vara osäkra, sårbara och blottade, och de prostituerade kvinnornas roll liknas med yrken i vård- och omsorgssektorn.¹⁹⁰

Därtill framträder olika föreställningar om hur prostitutionen förhåller sig till strukturer, frihet och individuella val. Ekman behandlar prostitutionen som ett *livsvillkor* snarare än ett *individuellt val*, vilket förstås mot den strukturella förståelsen av ekonomisk ojämlikhet och maktbalansen mellan könen. För inramningen av ett ämne har exkluderandet av information lika stor betydelse som inkluderandet av information, eftersom det avgör vart mottagaren bör

¹⁹⁰ Se t.ex. Östergren, s. 172, 188, 190 f, 201 och 210.

rikta sin uppmärksamhet.¹⁹¹ Det bör därför nämnas att Ekmans framställning saknar positiva exempel från prostitutionen eller exempel på prostitutionen som ett frivilligt, självständigt val. Denna påtagliga avsaknad kan återigen jämföras med Östergren, då exempel på prostitutionen som ett individuellt val är centrala för hennes framställning.

Förhållandet mellan jaget, kroppen och sexualiteten för den prostituerade är ett viktigt tema i både Ekmans och Östergrens diskussioner. Av Ekmans inramning framgår hur sexualiteten, kroppen och jaget betraktas som sammanvävda delar hos individen som inte är möjliga att separera. Försök att skilja på dessa delar genom försvarsmekanismer och personliga avståndstaganden, splittringar eller dissociation har nedbrytande psykologiska effekter, däribland posttraumatisk stress. Hos Östergren framträder två skilda inramningar av denna tematik. Det kan tyckas paradoxalt, men är hänförligt till hennes utgångspunkt om prostitutionens komplexa natur och med en mångfald av innebörder för olika individer. Den ena inramningen beskrivs prostitutionen som ett arbete vilket kan utföras mekaniskt eller distanserat från det egna jaget. Enligt detta synsätt kan sexualiteten användas instrumentellt och betraktas som en bytesvara i syfte att införskaffa sig en inkomst. Med hänvisning till Mary-Len Skilbrei relateras detta förhållningssätt till arbetarklassens avslappnade syn på sex, och kontrasteras till vad som kan beskrivas som medelklassens romantiserade föreställningar om sexualitet.¹⁹² Detta synsätt ger en bild av att sexualiteten är ett medel som kan användas av individen för att uppnå olika syften, utan att den nödvändigtvis behöver vara sammankopplad med en personlig sexualitet eller identitet. Användandet av benämningar som sexuell *tjänst* och beskrivningar av sex som ett mekaniskt arbete förstärker sådana idéer, eftersom sexet då behandlas som något som kan utföras och säljas, snarare än ett individuellt, personligt deltagande i det som sker.

Parallellt med föreställningar om sexualiteten som ett mekaniskt arbete eller en distanserad tjänst, som kan hållas separerad från det egna jaget, presenterar ytterligare en inramning av prostitutionens sexuella och personliga innebörder hos Östergren. Prostitutionen ramas, i motsats till det ovan beskrivna, in som ett mänskligt möte där jaget, och i vissa fall även sexualiteten, är högst närvarande hos den prostituerade kvinnan. Denna tolkning framhävs genom exempel från de prostituerade kvinnor som Östergren refererar till, vilka beskrivit en genuin samvaro i sina kundmöten. Det förstås härmed att kvinnor i prostitution inte

¹⁹¹ Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", s. 53 ff.

¹⁹² Östergren, s. 218 f.

nödvärdigtvis vill eller behöver distansera sig från sin sexualitet eller sitt personliga jag. En sådan förståelse framgår också av exempel där prostitutionen ses som ett uttryck av ett personligt engagemang, och förstås som en hobby eller ett nöje, likväl som den utgör en inkomstkälla. Detta har framgått ovan, där exempel om hur kvinnorna funnit spänning, mänsklig nyfikenhet eller sexuell tillfredsställelse framhävts. Det personliga intresset eller sexuella läggningen har även beskrivits som en bidragande orsak till att vissa kvinnor söker sig till prostitution.¹⁹³ Det är en motsatt förståelse av de prostitutionserfarenheter där jaget och sexualiteten hålls separerade från prostitutionen, vilka beskrevs ovan. Hur den prostituerade kvinnan förhåller sig till prostitutionen, instrumentellt eller närvarande, antas bero på de hennes individuella omständigheter, val och preferenser.¹⁹⁴

Vi finner att såväl Östergrens som Ekmans inramningar av prostitutionen präglas av en feministisk argumentation. Hos Östergren framstår detta som kvinnors rätt till egna livsval, utan restriktioner eller fördömanden. I Ekmans argumentationslinje riktas istället kritik mot ett patriarkalt exploaterande av kvinnors kroppar och sexualitet. Trots feministiska resonemang har det ovan framgått hur prostitutionen ramats in från motsatta håll. Det är två skilda ramverk som har framkommit, vilka omfattar varierade förståelser av hur sexualitet, identitet och arbetskraft samverkar i prostitutionen. I enlighet med Robert M. Entmans ramverksbegrepp har förklaringar kring prostitutionens problembild och orsaker framgått av deras inramningar, vilket i sin tur utmynnat i olika etiska bedömningar och förslag på lösningar. Prostitutionen kan följaktligen betraktas som en fråga om kvinnors rättigheter, likväl som en fråga om strukturellt kvinnoförtryck. Det kan härmed skönjas ett samband mellan de idéer som speglats av de olika positioneringarna, och de konkreta, politisk-juridiska åtgärdsförslag som formulerats.

Som Robert M. Entman påpekar, innebär det urval och framhävande av information som görs i en text, eller som utesluts, att särskilda tolkningar av den verklighet som beskrivs gynnas. På detta sätt kan texter ses som bärande av en agenda.¹⁹⁵ Det är därför relevant att reflektera över hur Ekman och Östergren själva förhåller sig till sina framställningar av prostitution, och till syftet med dem. Av Ekmans framställning framgår det tydligt att prostitutionen betraktas som

¹⁹³ Se t.ex. Östergren, s. 173 f, 180, 191, 215 f och 263.

¹⁹⁴ Ibid, s. 160.

¹⁹⁵ Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", s. 52 ff.

skadlig och bör motverkas, ett politiskt mål som hon explicit lyfter fram.¹⁹⁶ Även hos framkommer ett politiskt mål när hon argumenterar för en avkriminalisering av prostitutionen.¹⁹⁷ Samtidigt tillskriver sig Östergren en neutral position genom att hävda att texten inte syftar till att försvara prostitution, eller framställa definitionerna som värdeneutrala.¹⁹⁸ Den information som ges, eller utelämnas, främjar dock särskilda tolkningar och bedömningar av den beskrivna verkligheten. Detta blir särskilt framträdande i de exempel som ges i texterna. Ekman diskuterar uteslutande prostitutionens negativa innebörder, medan Östergrens urval enbart består i att lyfta beskrivningar av kvinnor med positiva prostitutionserfarenheter. Med exempel från prostitutionen där den beskrivs som ”kramterapi”,¹⁹⁹ eller där sexköpande män betraktas som sårbara,²⁰⁰ framstår prostitutionen genom Östergrens framställningar främst som en trygg miljö. Med Ekmans hänvisande till uppgifter om våld och risker i prostitutionen förstås den istället innebära en hotfull och psykologiskt nedbrytande miljö. Positioneringarna i debatten förstärks även genom den kritik som formuleras av de motsatta ståndpunkterna. Här förmedlar Östergren en bild av det svenska prostitutionsmotståndet som en hegemonisk maktutövning, och relaterar det till sexualfientlig moralism. Genom att göra sådana paralleller skapas associationer till historiska fördömanden av avvikande sexualiteter, vilket gör att prostitutionskritiken kan avfärdas. I Ekmans inramning av prostitutionen dras kopplingar mellan de diskurser som förespråkar att prostitution bör betraktas som sexarbete och sexindustrins vinstintressen, vilket bl.a. förmedlas genom att framhäva exempel kring finansiering och belysa bristen på facklig representation i sexarbetarorganisationer. På så sätt förstås att de inramningar som förmedlas av ett ämne som prostitution, och av motsatta perspektiv i debatten, har en effekt på de slutsatser och tolkningar som görs.

Att idéerna kring prostitution i Sverige har skiftat blir särskilt framträdande utifrån ett rättshistoriskt perspektiv. En anmärkningsvärd förskjutning är hur det under reglementeringssystemet (år 1847–1918) var prostituerade kvinnor som tillskrevs ansvaret för prostitutionen och dess konsekvenser, till att det idag är den som köper sexuella tjänster som hålls straffrättsligt ansvarig. Detta är särskilt intressant utifrån förståelser kring kön och sexualitet, eftersom det speglar ett skifte där det moraliska fördömandet har flyttats från den

¹⁹⁶ Ekman, s. 123.

¹⁹⁷ Se Östergren, s. 306 ff.

¹⁹⁸ Se t.ex. Östergren, s. 15 och 46.

¹⁹⁹ Se Östergren, s. 187.

²⁰⁰ Ibid, s. 172, 188, 190 f, 201 och 210.

som säljer sex till den som köper det.

Det bör samtidigt poängteras att de historiska perspektiven på prostitution i Sverige inte har varit enstämiga. Motstridiga föreställningar förekommer inte enbart i samtida debatter, som hos Östergren och Ekman, utan har även varit återkommande i historiska debatter. Redan i 1800-talets tidiga prostitutionsdebatter, då stödet för den reglementerade prostitutionen visserligen var stort, förekom avvikande uppfattningar. Reglementeringssystemet kritiserades för att enbart föreskriva kvinnorna ansvar, och denna typ av kritik var en bidragande orsak till systemets avskaffande år 1918.²⁰¹ Hos dåtida, framstående forskare som Cesare Lombroso och Alexandre Parent-Duchâlet framkom också olika, delvis motstridiga, tolkningar av prostitutionen och dess orsaker. Trots att ett stort fokus lades på att beskriva hur prostituerade kvinnor var mindre intelligenta än andra kvinnor, och drevs av lättja och lyxbegär, diskuterades ekonomisk utsatthet och social misär som en grundläggande orsak till förekomsten av prostitution.²⁰²

De idéer och skiljelinjer som Ekman och Östergren representerar kan också härledas till historiska debatter och förståelser av prostitutionen. På det senare 1970-talet tog kvinnorörelsens prostitutionskritik fart, bl.a. som en reaktion på sexindustrins etablerande och det offentliga förslaget att avskaffa koppleri-brottet.²⁰³ Det dåtida prostitutionsmotståndet utgick till stor del från ett kritiskt könsmaktsperspektiv, vilket kom till uttryck i bl.a. Malmöutredningens rapport ”Svarta affärer” och i den mångsidiga rapport som publicerades separat efter den interna konflikten kring 1981 års statliga utredning. Här var utgångspunkterna det patriarkala, manliga kravet på kvinnors sexuella tillgänglighet. Den prostituerade tolkades även som avtalets objekt, en förståelse som senare banade väg för sexköpslagens införande 1999. Mot denna bakgrund kan Ekmans strukturella maktförståelse ses som bärande av de idéer som under det senare 70-, 80- och 90-talet drivits av den svenska kvinnorörelsen. Med utgångspunkten att prostitutionen är ett uttryck för ett förtryckande system, förstås följaktligen att den inte anses kompatibel med ett jämlikt samhälle. Den betraktas som en fråga om kvinnors frigörelse i stort, och inte en fråga om individuella val.

²⁰¹ Se Eduards, 140 ff.; Svanström, *Policing public women*, kap. 4 och epilog; Svanström, *Offentliga kvinnor: prostitution i Sverige 1812–1918*, s. 277 och Månsson, s. 29.

²⁰² Se Lombroso & Ferrero och Hulusjö.

²⁰³ Se Eduards 24 f och 151 f; Månsson, s. 27 f och Svanström & Östberg, *Än män då?*

Ett sådant perspektiv på prostitution kan dock, utifrån en idéhistorisk återblick, svårligen betraktas som hegemoniskt. Debatterna kring prostitution har historiskt präglats av varierade ideologiska ståndpunkter. Förutom den feministiska kritiken har prostitutionen bl.a. kritiserats från socialistisk grund, för att kommersialisera sexualiteten, och från konservativt håll för att förleda till en dålig sexualmoral. Den har även försvarats i liberala diskurser, där anmärkningsvärda exempel är Lars Ullerstams förslag på inrättandet av statliga bordeller år 1964 och det offentliga förslaget att avkriminalisera koppleribrottet.²⁰⁴ Den sistnämnda utredningen blev ett startskott för den moderna prostitutionsdebatten och protesterna från kvinnorörelsen, varför polariseringarna vi ser idag inte kan förstås utan dess historiska kontext. I det offentliga betänkandet från 1981 kritiserades visserligen prostitutionen, men samtidigt benämndes prostitutionen som ett avtal mellan samtyckande, vuxna parter, en idé som även återspeglats av Östergrens resonemang. Liknande diskussioner var även närvarande i de riksdagsdebatter som föregick sexköpslagens införande år 1999. Kritikerna mot lagen resonerade kring avtalsfriheten, och att prostitutionen borde betraktas som en frivillig förbindelse. Med hänsyn till en sådan tolkning av prostitutionsavtalet framstår kriminaliseringen av sexköps som en inskränkning av det individuella handlingsutrymmet. I skiljelinjen mellan Östergrens och Ekmans argumentationer blir det således tydligt att Ekman lutar sig mot den svenska kvinnorörelsens kritik mot patriarkala, kvinnofientliga strukturer, medan Östergrens resonemang kan hänföras till de liberala tankegångar som varit närvarande i debatterna.

En annan, återkommande föreställning är att prostituerade kvinnor beskrivs som en särskild kategori av kvinnor. Vilka egenskaper de tillskrivits, och hur dessa värderats, har skiftat i svensk prostitutionshistoria. Enligt 1800-talets forskning beskrevs de som mindre intelligenta än andra människor, och de antogs karaktäriseras av egenskaper som lättja, lösaktighet och lyxbegär. I Lars Ullerstams förespråkande av glädjeflickor på 1960-talet, liksom i Östergrens resonande, framkommer också idéer om att prostituerade kvinnor inte är som vilka kvinnor som helst. De besitter särskilda förmågor och karaktärsdrag som exempelvis humor, glädje, styrka, kommunikativ skicklighet och en tillmötesgående service-personlighet. I kontrast till reglementeringstidens fördömanden, betraktas dessa egenskaper hos Ullerstam och Östergren istället som beundransvärda. Det präglas av en idé om att de prostituerade kvinnorna förtjänar allmänhetens respekt. Hos Östergren framkommer det särskilt i kritiken mot att betrakta

²⁰⁴ Se Ullerstam, *De erotiska minoriteterna* och SOU 1976:9.

kvinnorna som offer, vilket betraktas som ett osynliggörande av deras kapacitet och förmågor.²⁰⁵

Reglementeringssystemet utgjordes av ett rättsligt fokus på de prostituerade kvinnornas *skyldigheter*. Kvinnorna ålades att följa ett strikt reglemente som kraftigt inskränkte deras rörelsefrihet genom ordningsföreskrifter om bostad, resor och otillåtna platser och tidpunkter att vistas utomhus. Om de prostituerade kvinnorna inte åtföljde reglementet eller infann sig på de föreskrivna läkarkontrollerna kunde de tvångsomhändertaras och ådömas straffarbete under gällande lösdriverilagar.²⁰⁶ Trots detta fördömande beskrevs prostitutionen som nödvändig. Systemet innebar en form av legaliserad, statligt övervakad prostitution, vilket kan jämföras med legaliseringar i nutida prostitutionslagstiftning i Tyskland och Nederländerna, m.fl. Ett funktionalistiskt perspektiv på prostitution utfår från att den fyller en samhällsbevarande funktion genom att tillgodose mäns sexuella behov. Den reglementerade prostitutionen säkerställde tillgången på prostituerade, genom att systematiskt kontrollera kvinnorna och det eventuella förekommandet av könssjukdomar. Även de dåtida debatterna implicerar ett sådant synsätt, då de resonerade kring hur prostitutionen underlättade för andra kvinnor och hustrur från manliga överfall. En sådan tanke uttrycktes även av Ullerstam, som motiverade förslaget att införa bordeller med att det skulle lindra samhällets, eller underförstått männens, sexuella nöd.

I de samtida prostitutionsdebatterna är det kvinnans ställning som står i fokus. Östergren kritiserar hur sexköpslagen inskränker kvinnors rätt att fritt ägna sig åt att sälja sexuella tjänster, varför prostitution förstås vara en fråga om kvinnors *rättigheter*. I hennes argumentation betonas kvinnors rätt till självbestämmande, fria livs- och yrkesval och rätten att bestämma över den egna kroppen. Trots att det är den prostituerade kvinnan som är central i hennes framställning, får argumentationen även betydelse för synen på de sexköpande männen. Hon har bl.a. refererat till exempel på hur vissa män, till följd utav blyghet, en hektisk vardag eller avvikande sexuella preferenser, svårligen kan tillgodose sina sexuella behov utanför prostitutionen. Härigenom återkommer tankegången om prostitutionens funktionalitet, vilken kan jämföras med det synsätt som präglade debatterna under

²⁰⁵ Se t.ex. Östergren, s. 188, 218 och 294.

²⁰⁶ Se Warderberg, Sarah, *Kvinnlig skam eller skamliga villkor?*; Lundberg, Anna, *Care and coercion: medical knowledge, social policy and patients with venereal disease in Sweden 1785–1903*, Diss. Umeå universitet, 1999, s. 191; Svanström, *Policing public women*, s. 148 och 454–456; Lundquist, s. 71 och 229; Malmroth, s. 49, 83 och 94 f; *Underdånigt betänkande*, s. 179 f och 342 och Welander, s. 249.

reglementeringstiden.

Det kan slutligen betonas att samtida polariseringar i prostitutionsdebatten inte kan förstås utan dess historisk grund. De historiska argumentationerna har antagit olika former och präglats av signifikanta skiften, inte minst den rättsliga förskjutningen av straffansvaret. Ändå framgår att nutida idéer och skiljelinjer återfinns och reproduceras i de svenska prostitutionsdebatterna. De skiftande perspektiv som Ekman och Östergren har presenterat vittnar även om idéernas betydelse för rättspolitiska mål och ståndpunkter. Genom att framhäva samt exkludera olika aspekter kring prostitutionens verklighet har skilda tolkningar av prostitutionens varande framställts. Hos Ekman resulterar detta i förespråkandet av den svenska modellen, enligt vilken sexköp kriminaliseras, medan det hos Östergren utmynnar i förslag om en total avkriminalisering av prostitution.

Det centrala temat för denna studie har varit dessa skilda perspektiv på prostitution, mot bakgrund av svensk prostitutionshistoria. Det har samtidigt framgått olika idéer kring individ, struktur och frihet, den sexuella relationens subjekt- och objektpositioner, och relationen mellan människans sexualitet, kropp och identitet. Härav förstås att prostitutionen inte är en separat fråga, utan att den relaterar till ideologiska, politiska och feministiska förståelser av människan, könen och samhället. Prostitutionsdebatten bör därför inte enbart studeras i sin helhet, utan undersökas vidare utifrån generella polariseringar i feministiska debatter samt andra politiska diskussioner om frågor som behandlar kön och sexualitet. För en bredare förståelse av idéerna i diskursen föds ett behov av ytterligare studier. Det är även intressant att vidga perspektivet från en svensk kontext till en global, och därigenom skapa förståelse för hur skiftande perspektiv lett till olika prostitutionslagstiftning. Här väcks frågor om rättshistoriska sammanhang, feministiska tendenser och det rättspolitiska samspelet med kvinnorörelser och allmän opinion. Den värdeladdade prostitutionsdebatten har större implikationer än svensk lagstiftning och medial debatt: det är ett ämne som uttrycker hur vi ser på människan, könen och sexualiteten.

Litteratur- och källförteckning

Offentligt tryck

Göteborgs Stadsfullmäktiges Handlingar, 1863–1877

Göteborgs Stadsfullmäktiges Protokoll, 1863

Underdånigt betänkande angående åtgärder för motarbetande af de smittosamma könssjukdomarnas spridning; afgifvet af den af Kungl. Maj:t den 6 nov. 1903 för ändamålet tillsatta kommittén, vol. 1-4, Stockholm 1910, del 1-4

SOU 1976:9, Sexualbrottsutredningen, *Sexuella övergrepp : förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott*

SOU 1981:71, *Prostitutionen i Sverige – Bakgrund och åtgärder*

SOU 1995:15 *Könshandel*

Prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid*

Rättsfall

NJA 1976 s. 202

Litteratur

Balnaves, Mark, Brian Shoemith & Stephanie Hemelryk Donald, *Media theories and approaches: a global perspective*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2009

Bateson, Gregory, *Steps to an ecology of mind: collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology*, Aronson, Northvale, N.J., 1987[1972]

Benford, Robert, "An insider's critique of the social movement framing perspective", *Sociological Inquiry*, 67:(4): 409–430, 2007

Benford, Robert, D. & David A. Snow, "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment," *Annual Review of Sociology*, 26:611–639, 2000

Borg, Arne, Folke Elwien, Michael Fruhling, Lars Grönwall, Rita Liljeström, Sven-Axel Månsson, Andreas Nelin & Hanna Olsson, *Prostitution: beskrivning, analys, förslag till åtgärder*, LiberFörlag, Stockholm, 1981

Carter, Michael J., "The Hermeneutics of Frames and Framing: An Examination of the Media's Construction of Reality", *SAGE Open*, 3(2):1–12, 2013

Chong, Dennis & James N. Druckman, "A Theory of Framing and Opinion Formation in Competitive Elite Environments", *Journal of Communication*, 57(1):99–118, 2007

Dodillet, Susanne, *Är sex arbete?: svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*, Vertigo, Diss. Göteborgs universitet, Stockholm, 2009

D'Angelo, Paul. & Kuypers, Jim A. (red.), *Doing news framing analysis: empirical and theoretical perspectives*, Routledge, New York, 2010

Edenborg, Carl-Michael, "Från aktad till föraktad", *FOKUS*, 29 juni 2017

Eduards, Maud, *Kroppspolitik: om moder Svea och andra kvinnor*, Atlas, Stockholm, 2012

Ekman, Kajsa Eki, *Varat och varan: prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*, Leopard, Stockholm, 2010

Entman, Robert M., "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication*, 43(4):51–58, 1993

Entman, Robert M., "Framing U.S. Coverage of International News: Contrast in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents", *Journal of Communication*, 41(4):6–27, 2006

Erikson, Josefina, *Strider om mening: en dynamisk frameanalys av den svenska sexköpslagen*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala universitet, 2011

Gangoli, Geetanjali & Nicole Westmarland (red.), *International approaches to prostitution: law and policy in Europe and Asia*, The Policy Press, Bristol, 2006

Goffman, Erving, *Frame analysis: an essay on the organization of experience*, Northeastern Univ. Press ed., Northeastern Univ. Press, Boston, 1986

Hulusjö, Anna, *The multiplicities of prostitution experience: narratives about power and resistance*, Faculty of Health and Society, Malmö University, Diss. Malmö högskola, 2013

Kinsey, Alfred C., Wardell B. Pomeroy & Clyde E. Martin, *Kinsey-rapporten: mannens sexuella beteende*, Ljus, Stockholm, 1949

Kosicki, Gerald, "Framing analysis: An approach to news discourse", *Political Communication*, 10(1):55–76, 1993

Kulick, Don, "Sex in the New Europe: The Criminalization of Clients and Swedish Fear of Penetration", *Anthropological Theory*, 3(2):199–218, 2003

Kulick, Don (red.), *Queersverige*, Natur och Kultur, Stockholm, 2005

Liedman, Sven-Eric & Nilsson, Ingemar (red.), *Om ideologi och ideologianalys: uppsatser och texter*, [2. uppl.], Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Univ., Göteborg, 1989

Liinason, Mia, *Equality struggles: women's movements, neoliberal markets and state political agendas in Scandinavia*, Routledge, an imprint of the Taylor & Francis Group, Abingdon, Oxon, 2018

- Lukács, György, *Historia och klassmedvetande: studier i marxistisk dialektik*, 2. uppl., Cavefors, Staffanstorp, 1971[1970]
- Lombroso, Cesare & Guglielmo Ferrero, *Criminal woman, the prostitute, and the normal woman*, Duke University Press, Durham, 2004
- Lundberg, Anna, *Care and coercion: medical knowledge, social policy and patients with venereal disease in Sweden 1785-1903*, Diss. Umeå universitet, 1999
- Lundquist, Tommie, *Den disciplinerade dubbelmoralen: studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859–1918*, Diss. Göteborgs universitet, 1982
- McQuail, Denis, *McQuail's mass communication theory*, 5. ed., SAGE, London, 2005
- Månsson, Sven-Axel & Stig Larsson, *Svarta affärer: utredning om vissa klubbars och näringsställens sociala betydelse och struktur*, Socialförvaltningen, Malmö, 1976
- Månsson, Sven-Axel, *Könshandelns främjare och profitörer: om förhållandet mellan hallick och prostituerad*, Doxa, Diss. Lunds universitet, 1981
- Månsson, Sven-Axel, *Prostitution: aktörerna, relationerna och omvärlden*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018
- Olsson, Hanna, "Från manlig rättighet till lagbrott: prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år", *Kvinnovetenskaplig tidskrift.*, 27(4):52–73, 2006
- Raymond, Janice G., "Ten Reasons for Not Legalizing Prostitution and a Legal Response to the Demand for Prostitution", *Journal of Trauma Practice*, 2(3–4):315–332, 2003
- Scheufele, Dietram A., "Framing As a Theory of Media Effects", *Journal of Communication*, 49(1):103–122, 1999
- Shmueli, Deborah F., "Framing in geographical analysis of environmental conflicts: Theory, methodology and three case studies", *Geoforum*, 39(6):2048–2061, 2008

Shore, Cris & Susan Wright (red.), *Anthropology of policy: critical perspectives on governance and power*, Routledge, London, 1997

Sidea, Emanuel, ”»Biologi avgör kön– inte åsikter«”, *FOKUS*, 26 mars 2018

Svanström, Yvonne, *Policing public women: the regulation of prostitution in Stockholm 1812–1880*, Atlas, Diss. Stockholms universitet, 2000

Svanström, Yvonne & Kjell Östberg (red.), *Än män då?: kön och feminism i Sverige under 150 år*, Atlas, Stockholm, 2004

Svanström, Yvonne, *Offentliga kvinnor: prostitution i Sverige 1812–1918*, Ordfront, Stockholm, 2006

Svanström, Yvonne, ”Through the Prism of Prostitution: Attitudes to Women and Sexuality in Sweden at Two Fins-de-Siècle”, *NORA*, 13(1):48–58, 2005

Ullerstam, Lars, *De erotiska minoriteterna*, Zinderman, Göteborg, 1964

Van Gorp, Baldwin, ”The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In”, *Journal of Communication*, 57(1):60–78, 2007

Vance, Carole S. (red.), *Pleasure and danger: exploring female sexuality*, Pandora, London, 1992

Warderberg, Sarah, *Kvinnlig skam eller skamliga villkor?: En rättshistorisk studie om reglementeringen av prostituerade*, Examensuppsats på juristprogrammet: Örebro universitet, 2017

Welander, Edvard, *Bidrag till de veneriska sjukdomarnes historia i Sverige*, 2., tillökade uppl., Wilhelm Billes bokförl., Stockholm, 1905

Westerstrand, Jenny, *Mellan mäns händer: kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och*

diskurser om prostitution och trafficking, Uppsala universitet, Diss. Uppsala universitet, Uppsala, 2008

Westerstrand, Jenny, "Discussing Prostitution – Keys to an ambiguous debate", *Tidskrift för genusvetenskap*, 3:103–123, 2012

Yttergren, Åsa & Jenny Westerstrand, "The Swedish legal approach to prostitution: trends and tendencies in the prostitution debate", *NORA*, 24(1):45–55, 2016

Östergren, Petra, *Porr, horor och feminister*, Dejavu, Stockholm, 2010

Internetkällor

http://www.petraostergren.com/jef.aspx?r_id=40285

(hämtad 2020-02-17)

http://sisyphe.org/article.php3?id_article=697 (Jeffreys, Sheila, at Swedish Mission side event at the Commission on the Status of Women, United Nations, New York 5/03/03, hämtad 2020-07-26)